
Fornleifauppgröftur á Bakka á Tjörnesi 2012

Oddgeir Isaksen

FS503-12042

Reykjavík 2012

©Fornleifastofnun Íslands

Bárugötu 3

101 Reykjavík

Sími: 551-1033

Fax: 551-1047

Veffang: fsi@instarch.is

Efni.

Inngangur	5
Framkvæmd og aðferðir	7
Niðurstöður	9
SP-311:017 Tóft/Óþekkt Svæði E	9
SP-312:020 Náma/Mógrafir Svæði A	9
SP-312:021. Garðlög-skurðir/Áveita Svæði A, C og E.....	10
SP-312:028. Garðlag/Túngarður Svæði B	14
SP-312:033 Garðlag/Óþekkt Svæði A, C og E	16
SP-312:034 Náma/Mógrafir Svæði E	19
SP-312:036 Tóft/Óþekkt Svæði A.....	19
SP-312:038 Tóft/Óþekkt Svæði A.....	22
SP-312:040 Garðlag/Óþekkt Svæði A, C og E	26
SP-312:041 Þúst/Óþekkt Svæði E.....	29
SP-312:044-045 Garðlög/Óþekkt Svæði E.....	38
SP-312:046 Tóft,Garðlag/Óþekkt Svæði E	39
SP-312:050 Garðlag/óþekkt Svæði B	40
SP-312:064, 065, 068, 069, 070, 071, 076 Dysjar/óþekkt Svæði B.....	41
SP-312:066 Tóft/Óþekkt Svæði D	45
SP-312:067 Þúst/Óþekkt Svæði D	50

SP-312:075	Varða/Óþekkt Svæði D	52
SP-312:077	Garðlag/Óþekkt Svæði A og C	59
SP-312:078	Tóftaþyrping/óþekkt. Svæði C og E	62
SP-312:079	Tóft/Óþekkt Svæði E.....	63
SP-313:178	Hleðsla/Óþekkt Svæði B.....	64
Niðurlag.....		65
Svæði A og C		65
Svæði B og D		66
Svæði E.		67
Heimildir.....		69
Viðauki 1. Gjóskulagagreining (Magnús Á. Sigurgeirsson).....		71
Inngangur		71
Niðurstöður		72
Niðurlag		75
Viðauki 2. Fornleifakort.....		77

Inngangur

Dagana 24.-27. apríl 2012 fór fram fornleifakönnun á tveimur nýlega skipulögðum byggingarreitum fyrir iðnaðarhúsnæði (svæði A og B) og tveimur vegstæðum (svæði C og D) í landi Bakka á Tjörnesi, að beiðni sveitarfélagsins Norðurþings, á svæði sem til skamms tíma hafði verið ætlað undir álver (sjá yfirlitskort viðauka 2. Kort 1). Alls voru skráðar 30 fornleifar á svæðinu sem taldar voru í *stórhættu* (21 fornleif) eða *hættu* (9) vegna fyrirhugaðra framkvæmda og var skýrsla (Oddgeir Isaksen, 2012) um úttektina send minjaverði Norðausturlands til umsagnar.

Í umsögn minjavarðar sem dagsett er þann 4. júlí 2012 er sagt fyrir um mótvægisáðgerðir sem hann taldi nauðsynlegt að færu fram áður en framkvæmdir gætu hafist á úttektarsvæðinu (Sigurður Bergsteinsson, 2012). Á flestum minjastöðunum taldi minjavörður nauðsynlegt að láta grafa könnunarskurði í fornleifarnar til þess að kanna aldur þeirra og eðli, auk þess sem gera skildi uppmælingar á nokkrum þeirra. Einnig voru nokkrar fornleifar sem gera þurfti fullnaðaruppgröft á. Loks voru nokkrir staðir sem ekki töldust í *stórhættu* vegna framkvæmda en voru samt sem áður taldir geta lent í uppnámi, t.d. vegna umferðar vinnuvéla um svæðið. Taldi minjavörður nóg að þær fornleifar væru merktar á áberandi hátt til að verja þær raski. Í töflu 1 hér að neðan má sjá lista yfir þær fornleifar sem umsögn minjavarðar nær til ásamt fyrirmælum um mótvægisáðgerðir.

Í framhaldinu fór Skipulags og byggingarfulltrúi Norðurþings þess á leit við Fornleifastofnun Íslands að hún tæki verkið að sér auk þess sem farið var fram á að rannsakaðar yrðu fornleifar á nýrri byggingarlóð (svæði E, sjá yfirlitskort í viðauka 2), sem ekki hafði verið með í úttektinni í apríl, ef tími innist til. Alls eru skráðar 11 fornleifar á svæði E, sem taldar eru í *hættu*. Þar af eru 4 fornleifar sem þegar hafði verið ákveðið að rannsaka þar sem þær koma einnig fyrir á svæðum A og C (2 garðlög, 1 áveitukerfi og 1 meint tóftaþyrping), en 7 fornleifar bættust við rannsóknina. Í töflu 1 hér að neðan má sjá yfirlit yfir þær fornleifar sem rannsóknin náði til, ásamt þeim mótvægisáðgerðum sem grípa átti til samkvæmt fyrirmælum minjavarðar Norðausturlands. Vettvangsvinna

fór fram dagana 3.-21. september 2012 og var verkstjórn í höndum Oddgeirs Isaksen fornleifafræðings sem jafnframt sá um úrvinnslu og skýrsluritun, en einnig komu að verkinu fornleifafræðingarnir Howell Magnús Roberts, Lilja Björk Pálsdóttir, Óskar Gísli Sveinbjarnarson og Thomas Birch.

Tafla 1. Yfirlit fornleifa á rannsóknarsvæðinu

Fornleif	Svæði	Tegund/Hlutverk	Fyrirmæli um mónvægisaðgerðir
SP-311:014	B,D	Reiðgata/Leið	Uppmæling
SP-311:017	E	Tóft/Óþekkt	Könnunarskurður
SP-311:019	C	Náma/Mógrafir	Merkja/girða af
SP-312:005	C	Heimild/Útihús	Merkja/girða af
SP-312:006	C	Heimild/Útihús	Merkja/girða af
SP-312:011	C	Gerði/Kálgarður	Merkja/girða af
SP-312:020	A	Náma/Mógrafir	Könnunarskurður/Uppmæling
SP-312:021	A, C, E	Garðlög-skurðir/ Áveita	Könnunarskurður/Uppmæling
SP-312:023	C	Heimild/Skemma	Merkja/girða af
SP-312:025	C	Tóft/Fjárhús	Merkja/girða af
SP-312:028	B	Garðlag/Túngarður	Könnunarskurður/Uppmæling
SP-312:033	A, C, E	Garðlag/ Óþekkt	Könnunarskurður/Uppmæling
SP-312:034	E	Náma/Mógrafir	Könnunarskurður/Uppmæling
SP-312:036	A	Tóft/Óþekkt	Könnunarskurður/Fullnaðaruppgröftur
SP-312:038	A	Tóft/Óþekkt	Könnunarskurður/Fullnaðaruppgröftur
SP-312:040	A, C, E	Garðlag/Óþekkt	Könnunarskurður/Uppmæling
SP-312:041	E	Þúst/Óþekkt	Könnunarskurður
SP-312:044	E	Garðlag/Óþekkt	Könnunarskurður
SP-312:045	E	Garðlag/Óþekkt	Könnunarskurður
SP-312:046	E	Tóft+garðlag/Óþekkt	Könnunarskurður
SP-312:047	C	Þúst/Óþekkt	Merkja/girða af
SP-312:048	C	Þúst/Óþekkt	Merkja/girða af
SP-312:050	B	Garðlag/Óþekkt	Könnunarskurður/Uppmæling
SP-312:064	B	Dys/Óþekkt	Fullnaðaruppgröftur
SP-312:065	B	Dys/Óþekkt	Fullnaðaruppgröftur
SP-312:066	D	Tóft/Óþekkt	Könnunarskurður/Fullnaðaruppgröftur

Fornleif	Svæði	Tegund/Hlutverk	Fyrirmæli um mótægisaðgerðir
SP-312:067	D	Þúst/Óþekkt	Könnunarskurður/Fullnaðaruppgröftur
SP-312:068	B	Dys/Óþekkt	Fullnaðaruppgröftur
SP-312:069	B	Dys/Óþekkt	Fullnaðaruppgröftur
SP-312:070	B	Dys/Óþekkt	Fullnaðaruppgröftur
SP-312:071	B	Dys/Óþekkt	Fullnaðaruppgröftur
SP-312:075	B	Varða/Óþekkt	Fullnaðaruppgröftur
SP-312:076	B	Dys/Óþekkt	Fullnaðaruppgröftur
SP-312:077	A	Garðlag/Óþekkt	Könnunarskurðir
SP-312:078	C,E	Tóftaþyrping/Óþekkt	Könnunarskurðir
SP-312:079	E	Tóft/Óþekkt	Könnunarskurður
SP-313:178	B	Hleðsla/Óþekkt	Fullnaðaruppgröftur

Framkvæmd og aðferðir

Uppgröftur

Alls voru grafnir 28 könnunarskurðir í 16 fornleifar og var notast við skurðgröfu eins og kostur var, einkum þar sem einungis þurfti að fá snið í gegnum fornleifar, eins og þegar um var að ræða garðlög, en skurðir í tóftir og þústir voru handgrafnir. Fullnaðargröftur var jafnframt gerður á 7 fornleifum og var um að ræða dysjar í öllum tilvikum. Ekki tókst að klára gróft könnunarskurða á svæði E, og eru 5 fornleifar sem enn á eftir að kanna og verða þær rannsakaðar vorið 2013 ef þurfa þykir. Skipulag svæðis E er þó á frumstigi og er hugsanlegt að hægt verði að sneiða framhjá þessum minjum. Gjóskulagafræðingur kom á svæðið og leysti úr vafaatriðum varðandi aldursgreiningu út frá gjóskulögum. Er skýrsla hans birt í viðauka aftan við skýrsluna.

Uppgröftur og skráning mannvistarlaga fylgdi svokallaðri einingaaðferð (e. single context recording), sem lýst er í uppgrafterhandbók Forleifastofnunar Íslands (Lucas, 2003). Hún felur í sér að hugsað er um hvert mannvistarlag (t.d. jarðlag, holu, gróf, eða byggingahluta) á minjasvæði sem einstakan atburð (einingu) í uppbyggingu þess. Hver eining er skráð, teiknuð, hæðarmæld og stundum ljósmynduð og fær hún númer í hlaupandi númerakerfi sem er einstakt innan þess rannsóknarsvæðis sem unnið er á.

Þannig er t.d. eitt númerakerfi sem heldur utan um jarðlög og mannvirki sem hafa verið grafinn upp á Bakka á Tjörnesi. Á meðan á uppgreftri stendur eru einingarnar færðar jafnóðum inn í flæðirit (e. Harris Matrix), sem heldur utanum aldursröð þeirra sem og annað samhengi þeirra á milli. Gerir flæðiritið þeim sem grefur kleift að halda góðri yfirsýn yfir uppbyggingu þess minjasvæðis sem unnið er á. Oft getur verið flókið að ráða í samhengi á milli mannvistarlaga og því eru einingar sem þykja eiga saman á einhvern hátt, eins t.d. þær sem taldar eru tilheyra sama notkunarskeiði, settar saman í hóp sem fær númer úr sömu röð og einingarnar sjálfar. Þegar kemur síðan að því að lýsa niðurstöðum uppgraftar í rituðu máli er vísað í númer eininga og hópa þar sem það á við.

Uppmæling

Garðlög, áveituskurðir og mógrafasvæði, voru mæld upp með DGPS-stöð, en einnig voru allir könnunarskurðir mældir inn. Við uppmælinguna fundust nokkur garðlög og skurðir sem ekki höfðu verið skráð áður auk viðbóta við þekkt garðlög. Loftmyndir af svæðinu voru jafnframt kannaðar og fundust þá einnig viðbætur við þekkt garðlög, sem ekki voru sýnilegar á vettvangi. Reiðgötur (SP-311:014) sem mæla átti upp voru á endanum mældar inn á loftmynd, að höfðu samráði við minjavörð, þar sem þær þóttu sjást betur þar en á vettvangi. Á einum stað (sjá SP-312:041, hér að neðan) vaknaði grunur um að fornleifar kynnu að leynast undir sverði á allstóru svæði þar sem er slétt tún með nokkrum grunsamlegum dældum. Var gerð kerfisbundin yfirborðsmæling á þessum stað þau gögn notuð til að gera þrívíddarmódel af svæðinu, þar sem klárlega komu fram áður óþekktar minjar. Niðurstöður uppmælinganna eru birtar á korti aftast í skýrslunni (sjá viðauka 2, kort 2-4).

Merking fornleifa.

Alls voru 7 fornleifar girtar af á áberandi hátt og sáu starfsmenn Húsavíkurbæjar um það verk samkvæmt förmælum fornleifafræðinga á staðnum.

Niðurstöður

SP-311:017 Tóft/óþekkt Svæði E

Þessi tóft er á svæði E sem bættist við rannsóknina. Ekki vannst tími til að grafa könnunarskurð í tóftina og verður hún rannsökuð vorið 2013 ef þurfa þykir. Skipulag lóðar E er þó á frumstigi og er hugsanlegt að hægt verði að sneiða fram hjá þessari tóft.

SP-312:020 Náma/Mógrafir Svæði A

Mógrafirnar eru enn mjög greinilegar um 520 m norðaustan við bæ bæjarstæði Bakka (SP-312:001). Megin-mógrafasvæðið er vestan við malarveg sem liggur niður að Bakka og Bakkahöfða þar sem hann beygir til norðurs en einnig má greina nokkrar grafir austan við veginn, austur af suðurenda megin-svæðisins (sjá viðauka 2, kort 2).

Grafir voru tveir könnunarskurðir í mógrafirnar í þeim tilgangi að kanna dýpt þeirra og aldur út frá gjóskulögum ef hægt væri. Var annar þeirra (SK-312020A) staðsettur í austurjaðri mógrafasvæðisins, en hinn (SK-312020B) í vesturjaðrinum og snéru báðir austur-vestur. SK-312020A var um 19 m x 1,5 m að stærð en SK-312020B um 11 x 1,5 m að stærð. Í sniðum beggja skurðanna mátti sjá greinilegan niðurgröft mógrafa og virðast þær hafa verið á bilinu 1-1,5 á dýpt. Heildarstærð megin-mógrafasvæðisins, vestan við veg, samkvæmt uppmælingu, er um 17.760m² en ef bætt er við gröfunum austan við veginn er heildarstærð mógrafasvæðisins um 18.360m². Ekki tókst að aldursgreina grafirnar út frá gjóskulögum.

Mynd 1: Suðursnið í könnunarskurði SK-312020A í mógrafir SP-312:020

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir eftirfarandi um móskurð í landi Bakka: „Móskurður hefur að fornu verið, finnst nú enginn nýtilegur, þó til sje reynt...”(Árni Magnússon 1943, 258). Grafirnar sem hér um ræðir eru það greinilegar að líklegt er að þær hafi orðið til talsvert löngu eftir að lýsingin í jarðabókinni var rituð. Í sniðum könnunarskurðanna mátti sjá að þær höfðu verið fylltar upp og innihélt fyllingin talsvert af plasti og öðru rusli frá 20. öld. Getur það bent til þess að grafirnar hafi verið í notkun á 20 öld þótt ekki sé hægt að segja til um það hvenær gröftur hefur hafist í þeim.

SP-312:021. Garðlög-skurðir/Áveita Svæði A, C og E

SP-312:020 er áveitukerfi sem liggur yfir mýrlendið norðan við heimatún bakka (sjá viðauka 2, kort 2 og 3) og nær það yfir byggingarlóðir A og E sem og vegstæði C. Er það samsett úr áveitugörðum sem eru byggðir upp með uppmokstri úr skurðum sem liggja meðfram þeim. Er greinilegt að reynt hefur verið að gera garðana sem reglulegasta í lögun og eru allir flatir að ofanverðu, en flái er á hliðum. Hæð þeirra er á bilinu 0,2-0,3 m.

Megintilgangurinn tilgangur með áveitum var að vökva landið og/eða veita á það vatni ríku af jurtanærandi efnum. Auk þess sléttar vatnið áveitulandið og ver það ágangi búfjár. Þá var vatni stundum veitt á engjar í miklum sumarhitum til að koma í veg fyrir að plöntur sviðnuðu. Ýmsar áveituaðferðir eru til eins og uppistöðu eða flóðaáveita, straumáveita, rótavökvun og regnáveita. Fer það eftir aðstæðum hvaða aðferðum er beitt. Áveitukerfið á Bakkamýrum er að öllum líkindum uppistöðu- eða flóðaáveita, enda fellur það ágætlega að lýsingu á slíkum áveitum sem er að finna í kennslubók í jarðræktarfræði frá 1965:

Uppistaða er sú veitugerð nefnd, þar sem vatnið stendur kyrrstætt í samfelldum flæðum yfir landinu. Hún hentar ekki nema á tiltölulega flötu landi. Með flóðgörðum má stilla vatnsdýpt í hóf, en hentugasta vatnsdýpt er 20-40 cm...

Flóðgarða er best að gera úr blöndu af sandi og leir, og þekja þá utan með grastorfi. Flóðgarðar eru hafðir með fláa. Fláinn 1:1 er heppilegur. Ef fláinn er ekki hafður sá sami báðum megin á garðinum, á fláinn að vera meiri vatnsmegin. Breidd flóðgarða að ofan, krónubreiddin, er höfð 25-30 cm. Kostnaðarminnst er að hafa áveituhólfin stór, en hættara er við ölduróti í stórum hólfum en litlum. Auk þess er meiri hætta á misjafnri vatnsdýpt í stórum hólfum. Helst ættu áveituhólf ekki að vera stærri en 20 ha.

Áveitutími. Uppistaða er notuð haust, vetur og vor. Haustáveita er Haustáveita er fyrst og fremst til að auðga jarðveginn af efnum. Vetaráveita er því aðeins ráðleg að meiri hluti gróðursins séu hálfgrös. Einn helsti kostur vetraráveitu er sá, að jörð kemur þíð og græn undan vatninu á vorin. Vetraráveita sléttar einnig landið. Voráveitu skal hætt að minnstakosti 10 dögum fyrir slátt. Við voráveitu er veitt á landið með 10-14 daga millibili um 12 klst. í senn. Þegar hleypt er af landinu verður að gera það hægt. Ef það er ekki gert, geta myndast skaðlegir straumar í vatninu, sem leggja grasið af og færa botnfallið til. Einnig geta snögg hitabrigði orðið gróðrinum til ills. (Óttar Geirsson, 1965, 107-109)

Áveitukerfið á Bakkamýrum er enn nokkuð greinilegt, þegar á heildina er litið, þótt sum garðlögin séu orðin ærið sigin og víða komið rof í þau. Má víða sjá hvar hafa verið lokur á því þar sem vatnshæð á engjum á Bakkamýrum hefur verið stjórnað.

Grafnir voru 5 könnunarskurðir (SK-312021a-e) í áveitugarða í þeim tilgangi að aldursgreina kerfið. Er sömu sögu að segja úr öllum skurðunum að veggirnir sitja talsvert ofan við V-1477 gjóskulagið og eru þeir því talsvert yngri en það. Taldi gjóskulagfræðingur að áveitukerfið gæti ekki verið eldra en frá 18. öld (Magnús Á

Sigurgeirsson 2012, viðauki 1, gjóskulagagreining). Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 kemur fram að engar engjar hafi verið að finna í landi Bakka (Árni Magnússon 1943, 258). Bendir tilvist áveitukerfisins, sem hér um ræðir, til þess að ráðist hafi verið í talsverðar jarðabætur á Bakka eftir að jarðabókin er rituð, þó ekki sé hægt að segja til um það nákvæmlega hvenær það hefur verið gert. Líklegt er þó að það hafi verið einhvern tíma á 19. öld. Óttar Geirsson, fyrrum jarðræktarráðunautur Bændasamtaka Íslands og kennari á Bændaskólanum á Hvanneyri segir að áveitukerfi

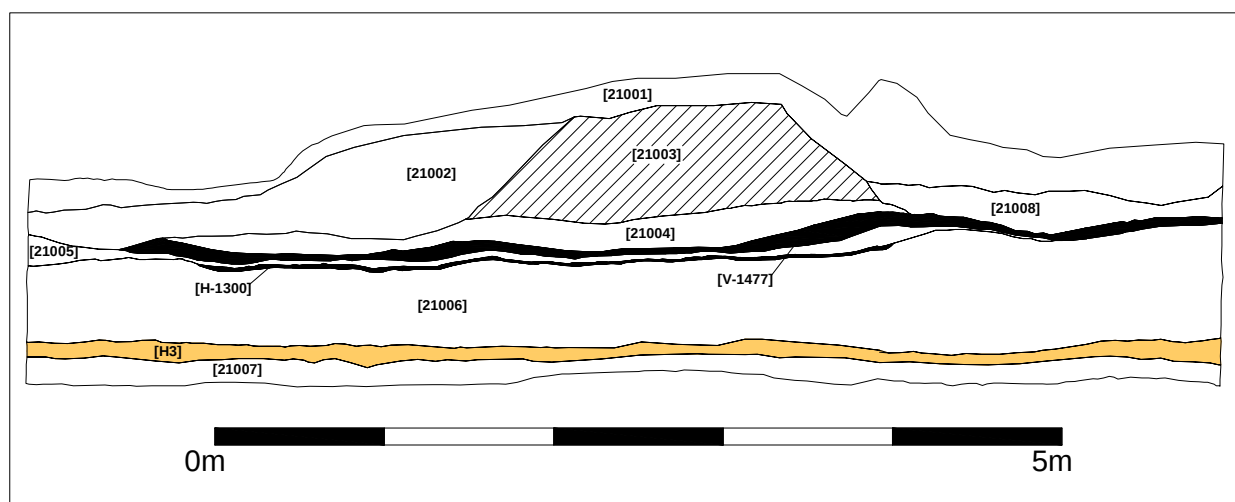
Mynd 2: Austursnið í könnunarskurði SK-312021a sem grafinn var í áveitukerfi SP-312:021.

af því tagi sem hér um ræðir hafi fyrst komið til sögunnar, hér á landi, á 19. öld, en hafi ekki orðið algeng fyrr en á fyrri hluta 20. aldar (Óttar Geirsson, samtal, 12.11.2012). Fer þetta ágætlega saman við afstæða aldursgreiningu gjóskulagafræðings, á aldri áveitukerfisins, um að það geti ekki verið eldra en frá 18. öld.

Tafla 2. Einingaskrá fyrir SK-312021A

Eining	Svæði/Skurður	Tegund	Lýsing
--------	---------------	--------	--------

Eining	Svæði/Skurður	Tegund	Lýsing
21001	SK-312021A	Jarðlag	Yfirborðsjarðvegur og torfa
21002	SK-312021A	Jarðlag	Torfhrun, rauðleitt með grábrúnum linsum
21003	SK-312021A	Jarðlag	Torveggur. Rauðbrúnt torf með grábrúnum linsum Inniheldur V-1477.
21004	SK-312021A	Jarðlag	Grábrúnt leirkennt lag með talsverðu af lífrænum leifum (plöntuleifum). Situr beint ofaná V-1477. Náttúrulegt.
21005	SK-312021A	Jarðlag	Grábrúnt leirkennt lag með talsverðu af lífrænum leifum (plöntuleifum). Er á milli V-1477 og H-1300. Náttúrulegt.
21006	SK-312021A	Jarðlag	Þykkt dökkbrúnt leirkennt lag með lífrænum leifum (plöntuleifum). Situr beint ofaná forsögulegri gjósku úr Heklu (H3). Náttúrulegt
21007	SK-312021A	Jarðlag	Dökkbrúnt leirkennt lag með lífrænum leifum (plöntuleifum). Birkileifar sérstaklega áberandi.
21008	SK-312021A	Jarðlag	Torfhrun, rauðleitt með grábrúnum linsum

Mynd 3: Teikning af austursniði í könnunarskurði SK-312021a sem grafinn var í áveitukerfi SP-312:021.

Áveitukerfið var mælt upp á vettvangi og bættust þá nokkrir áveituskurðir og áveitugarðar við kerfið sem ekki höfðu fundist við fyrri skráningu (sjá viðauka 2, kort 2 og 3).

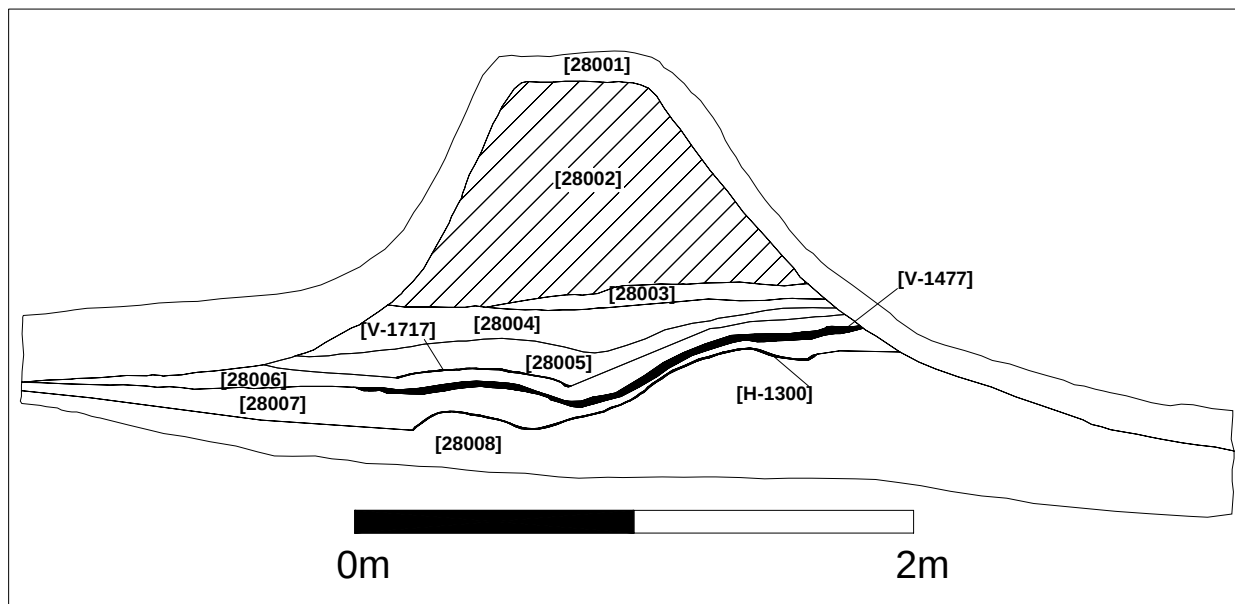
SP-312:028. Garðlag/Túngarður Svæði B

Garðlag SP-312:028 er nokkuð heillegur túngarður meðfram suðurjaðri túns sem er rétt sunnan Bakkaár (sjá nánari lýsingu í skráningarskýrslu frá 2012 (Oddgeir Isaksen 2012, 16).

Á yfirborði virðist garðlagið vera um 2,2 m á breidd að neðanverðu, um 0,5 m á breidd að neðanverðu og um 1,3 m á hæð. Könnunarskurður (SK-312028) var grafinn í garðlagið og leiddi athugun á sniðum í ljós að veggurinn (eining [28002]) er hlaðinn úr strengjatorfi sem inniheldur talsvert af Veiðivatnagjósku frá 1477 (V-1477). Er sjálf garðhleðslan um 1,5 á breidd að neðanverðu, um 0,4 að ofanverðu og um 0,7 m á hæð. Liggur þykkur yfirborðsjarðvegur (eining [28001]) yfir garðlaginu sem gerir það að verkum að það virðist stærra en það raunverulega er. Auðveldlega má einnig sjá V-1477 gjóskuna óhreyfða undir garðlaginu og því greinilegt að garðlagið var hlaðið eftir að hún féll.

Mynd 4: Vestursnið í könnunarskurði SK-312028 sem grafinn var í garðlag SP-312:028

Mynd 5: Teikning af vestursniði könnunarskurðar SK-312028 sem grafinn var í garðlag SP-312:028.

Tafla 3. Einingaskrá fyrir SK-312028

Eining	Svæði/Skurður	Tegund	Lýsing
28001	SK-312028	Jarðlag	Yfirborðsjarðvegur og Torfa
28002	SK-312028	Jarðlag	Torfveggur. Torfið inniheldur talsvert af járnútfellingum og er því rauðleitt. Einnig ljósbrúnar og Dökkbrúnar linsur. Inniheldur talsvert af V-1477 gjóskunni.
28003	SK-312028	Jarðlag	Blandað uppmoksturslag. Inniheldur forsögulega Heklugjósku (H3).
28004	SK-312028	Jarðlag	Dökkbrúnt torfkennt lag. Inniheldur bletti af V-1477 gjóskunni.
28005	SK-312028	Jarðlag	Brúnt náttúrulegt moldarlag. Situr beint ofaná V-1717 gjóskunni.
28006	SK-312028	Jarðlag	Brúnt náttúrulegt moldarlag. Situr á milli V-1717 og V-1477 gjóskulaganna.
28007	SK-312028	Jarðlag	Brúnt náttúrulegt moldarlag. Situr á milli V-1477 og H-1300 gjóskulaganna.
28008	SK-312028	Jarðlag	Brúnt náttúrulegt moldarlag. Situr beint undir H-1300 gjóskulaginu.

Greining gjóskulagafræðings leiddi svo í ljós að finna má þunna Veiðivatnagjósku frá 1717 (V-1717) á milli garðlagsins og V-1477 og er því öruggt að garðlagið getur ekki verið eldra en frá 18. öld (Magnús Á Sigurgeirsson 2012, viðauki 1, gjóskulagagreining). Verður ekki farið nær um aldur þess.

SP-312:033 Garðlag/Óþekkt Svæði A, C og E

Garðlag SP-312:033 sem er ærið fornlegt að sjá, liggur frá vestri til austurs þvert í gegnum mýrlendið um 600 m norður af bæjarstæði Bakka (SP-312:001). Vesturendi þess er vestur við malarveg sem liggur norður-suður um Bakkaland (sjá einnig SP-312:020 hér að framan) þar sem það tengist garðlagi SP-312:077 (sjá hér að neðan) og má rekja það allt austur fyrir núverandi þjóðveg, en eftir það beygir það til austnorðausturs og endar loks við Tröllagil. Garðlagið er um 1 km á lengd og er það að jafnaði á bilinu 3-5 m á breidd og um 0,3-0,5 m á hæð. (sjá einnig lýsingu í skráningarskýrslu frá 2012, (Oddgeir Isaksen 2012, 12-13). Garðlagið er eitt af fjölmörgum sem hafa verið kortlögð í Suður-Þingeyjarsýslu síðan 1999, og hafa mörg hver reynst vera frá 10. öld (sjá t.d Aldred, O, 2004). Garðlagið liggur ekki fjarri núverandi landamerkjum á móti Tröllakoti og er hugsanlegt að það hafi þjónað hlutverki landamerkjagarðs.

Könnunarskurður (SK-312033) var grafinn í garðlagið og leiddi athugun á sniðum í ljós að sjálfar hleðsluleifarnar (eining [33008]), sem eru eingöngu úr torfi, eru ekki nema um 0,7 m á breidd og um 0,4 m á hæð. Talsvert er af torfhruni báðum megin við garðlagið og vindblásinn jarðvegur (einingar [33002] og [33006]) þar yfir, sem gerir það að verkum að garðlagið sýnist stærra á yfirborði en það raunverulega er. Beggja vegna garðlagsins má greina pælur (einingar [33012] og [33013]) fylltar blönduðum jarðvegi (einingar [33009] og [33004]), þar sem byggingarefni í garðlagið hefur að verið tekið. Situr garðlagið því á stalli úr óhreyfðum jarðvegi.

Tafla 4. Einingaskrá fyrir SK-312033

Eining	Svæði/Skurður	Tegund	Lýsing
33001	SK-312033	Jarðlag	Yfirborðsjarðvegur og Torfa. Inniheldur V-1477 gjóskuna óhreyfða

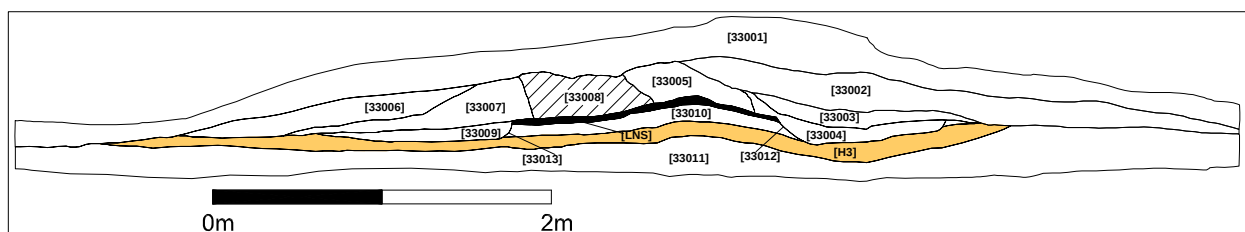
Eining	Svæði/Skurður	Tegund	Lýsing
33002	SK-312033	Jarðlag	Brún vindblásin mold
33003	SK-312033	Jarðlag	Rauðbrún mold með blettum forsögulegri Heklugjósku (H3) og gráum torfblettum
33004	SK-312033	Jarðlag	Blönduð samþjöppuð margleit mold. Situr í pælu eða niðurgreftri þar sem byggingarefni í garðlagið hefur verið tekið.
33005	SK-312033	Jarðlag	Torfhrun með nokkuð stórum blettum af forsögulegri Heklugjósku. Einnig rauðbrúnar og gráleitar linsur
33006	SK-312033	Jarðlag	Dökkbrún vindblásin mold
33007	SK-312033	Jarðlag	Torfhrun með nokkuð stórum blettum af forsögulegri Heklugjósku. Einnig rauðbrúnar og gráleitar linsur
33008	SK-312033	Jarðlag	Torfveggur. Linsur úr landnámgjóskulagasyrpunni eru talsvert áberandi sem gefur torfinu dökkbrúnan blæ. Einnig má sjá slitrur af forsögulegri Heklugjósku (H3).
33009	SK-312033	Jarðlag	Blönduð samþjöppuð margleit mold. Situr í pælu eða niðurgreftri þar sem byggingarefni í garðlagið hefur verið tekið.
33010	SK-312033	Jarðlag	Grábrún óhreyfð mold á milli landnámssyrpu gjóskulaga (LNS) og forsögulegrar Heklugjósku (H3)
33011	SK-312033	Jarðlag	Rauðbrún óhreyfð mold undir forsögulegri Heklugjósku (H4).
33012	SK-312033	Niðurgroftur	Skurður eða pæla þar sem byggingarefni í garðlagið [33008] hefur verið tekið.
33013	SK-312033	Niðurgroftur	Skurður eða pæla þar sem byggingarefni í garðlagið [33008] hefur verið tekið.

Gjóskulagagreining leiddi í ljós að garðlagið situr beint ofaná svokallaðri Landnámssyrpu (LNS) sem er röð gjóskulaga sem féllu á því tímabili þegar landið var að byggjast. Er yngsta lagið, í syrpinni, Veiðivatnagjóska frá því um 940 (V-940). V-1477 er sýnilegt í grasrótinni, allhátt yfir torfhruni úr garðinum en H-1300 gjóskan er

hvergi sýnileg. Þó H-1300 gjóskulagið sér ekki sýnilegt í sniðinu er nálægð garðlagsins við LNS og fjarlægð þess frá V-1477 talin benda til þess að það sé frá því allnokkru fyrir 1300 (Magnús Á Sigurgeirsson 2012, viðauki 1, gjóskulagagreining).

Mynd 6: Austursnið könnunarskurðar SK-312033 sem grafinn var í garðlag SP-312:033.

Mynd 7: Teikning af austursniði könnunarskurðar SK-312033 sem grafinn var í garðlag SP-312:033.

SP-312:034 Náma/Mógrafir Svæði E

Um er að ræða tvö nánast samliggjandi mógrafasvæði sem eru um 500 m norðnorðaustan við bæjarstæði Bakka (SP-312:001) og tæpum 300 m neðan (vestan) við þjóðveg. Stærra mógrafasvæðið er, samkvæmt uppmælingu um 2.161m² að stærð en það minna, sem er skammt norðaustur af því, er um 729m² að stærð. Liggja bæði svæðin norður-suður.

Grafinn var einn könnunarskurður (SK-312034) í minna svæðið. Rétt áður en skurðurinn var grafinn hafði gert ofsaveður á norðurlandi með mikilli úrkomu, sem gerði það að verkum að vatnsborð í Bakkamýrum hækkaði umtalsvert og fylltust margir skurðanna, sem þegar höfðu verið grafnir, af vatni. Úrhellisrigning var einnig þegar skurðurinn var grafinn og voru aðstæður því afleitar. Fylltist skurðurinn það hratt af vatni að ekki var hægt að ná lýsandi ljósmynd af sniði, en þó tókst að mæla dýpt grafanna og reyndist hún vera 1,5 m. Grafirnar höfðu greinilega verið fylltar upp og mátti sjá móköggla í fyllingunni en ekkert rusl var að sjá eins og sást í mógröfum SP-312:020. Ekki var hægt að áætla aldur mógrafa SP-312:34 út frá gjóskulögum, en þó má gera því skóna að þær séu frá svipuðum tíma og mógrafir SP-312:020 sem líklega hafa verið í notkun á 20. öld, þar sem þær eru talsvert áberandi líkt og þær síðarnefndu.

SP-312:036 Tóft/Óþekkt Svæði A

Tóft þessi er rétt austan við mógrafir SP-312:020, um 40 m austan við malarveg sem liggur frá þjóðvegi vestur á Bakkahöfða, þar sem hann beygir skarpt til norðurs. Lágt holt rís úr umhverfinu austan við veginn og er tóftin sunnan undir því. Tóftin er um 7 x 3,5 m að stærð og snýr norður-suður og er ekkert grjót að sjá í hleðslum. Hleðsluhæð er mest um 0,4 m og er op á henni til suðvesturs. (sjá nánari lýsingu í skráningarskýrslu frá 2012. Oddgeir Isaksen 2012, 13).

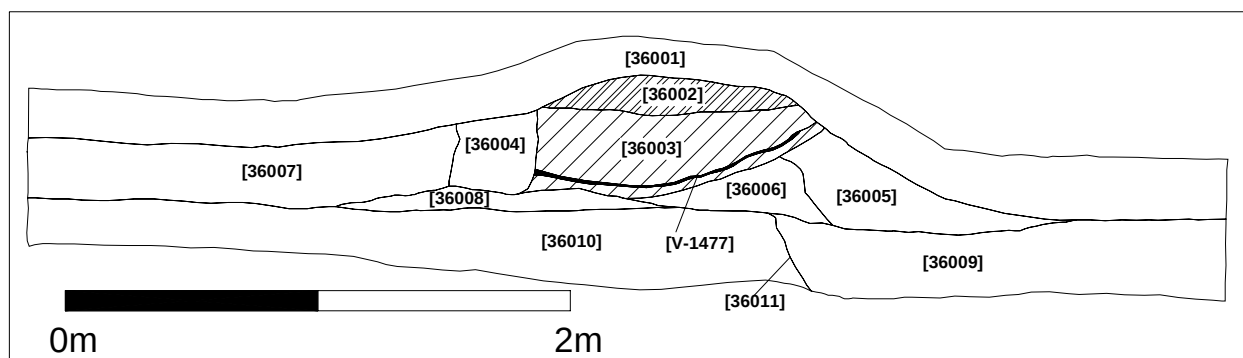
Mynd 8: Tóft SP-312:036. Horft til austurs.

Mynd 9: Norðursnið í könnunarskurði SK-312036 sem grafinn var í gengum austurlangvegg tóftar SP-312:036.

Grafinn var könnunarskurður (SK-312036) í austurlangvegg tóftarinnar í þeim tilgangi að kanna eðli hennar og aldur. Í sniðum skurðarins mátti sjá að veggurinn er hlaðinn úr

torfi, sem inniheldur talsvert af járnútfellingum og eru hleðslur fremur óvandaðar. Má skipta honum í tvo hluta [36002] og [36003]. Lag [36003] er meginveggurinn og er það samsett úr gráleitu torfi sem inniheldur V-1477 gjóskulagið. Lag [36002] situr ofan á veggnum og er það samsett úr torfi með talsverðu af járnútfellingum sem gefur því rauðleitan blæ. Virðist [36002] vera viðgerð eða upphleðsla á meginveggnum. Mókögglar [36004] sitja upp að veggnum inni í tóftinni sem bendir til þess að tóftin sé leifar af mókofa. Upp að mókögglnum var svo margleit torfhrun (eining [36007]) sem hugsanlega er úr þekju, þótt ekki hafi sést stoðarholur í sniðinu. Veggurinn situr svo á eldra torfi [36005] [36006] og [36008] sem hugsanlega eru leifar af eldri hleðslum. Austanvert í skurðinum, utan við tóftina, mátti sjá að þetta eldra torf situr ofan á þykku torfríku lagi sem virðist vera fylling (eining [36009]) í gamalli mógröf (eining [36011]).

Mynd 10: Teikning af norðursniði í könnunarskurði SK-312036 sem grafinn var gegnum austurlangvegg á tóft SP-312:036

Tafla 5. Jarðlagaskrá fyrir SK-312036

Eining	Svæði/Skurður	Tegund	Lýsing
36001	SK-312036	Jarðlag	Yfirborðsjarðvegur og torfa
36002	SK-312036	Jarðlag	Torfhleðsla. Endurhleðsla á vegghleðslu [36003]. Inniheldur talsvert af mýrarrauða
36003	SK-312036	Jarðlag	Torfveggur. V-1477 í torfi. Torfið annars samsett úr rústrauðum og gráleitum linsum
36004	SK-312036	Jarðlag	Gráleitir mókögglar
36005	SK-312036	Jarðlag	Rústrauður torfklumpur. hugsanlega hrun úr eldri hleðslum [36006]

Eining	Svæði/Skurður	Tegund	Lýsing
36006	SK-312036	Jarðlag	Blandað torf. Gráar og rústrauðar linsur Hugsanlega torfhleðslur eldri en [36003]
36007	SK-312036	Jarðlag	Margleitt blandað torfhrun.
36008	SK-312036	Jarðlag	Rústrautt torflag. Mögulega leifar af torfhleðslum sem eru eldri en [36003]
36009	SK-312036	Jarðlag	Blönduð torfrík fylling í gryfju [36011], sem líklega er gömul mógröf.
36010	SK-312036	Jarðlag	Óhreyfður jarðvegur sem inniheldur forsögulegu Heklugjóskurnar H3 og H4
36011	SK-312036	Niðurgröftur	Nokkuð veglegur niðurgröftur. Líklega gömul mógröf.

Greinilegt er að sá veggur, sem nú eru sýnilegur á yfirborði, er hlaðinn eftir að V-1477 gjóskulagið féll en hversu löngu seinna, er erfitt að segja til um. Ekki er hægt að aldursgreina eldra torfið undir veggnum þar sem það inniheldur enga gjósku en það þykir þó benda til þess að tóftin hafi verið endurhlaðin nokkrum sinnum. Mógröfin sem sást í sniðinu austan við tóftina gefur til kynna að mór hafi verið tekinn á Bakkamýrum um langa hríð, þar sem hún situr undir eldra torfinu í vegg tóftarinnar og er ekki sýnileg á yfirborði. Hún er að líkindum talsvert eldri en mógrafir SP-312:020 og SP-312:034, sem eru talsvert áberandi. Er líklegt að fleiri mógrafir gætu leynst á svæðinu sem ekki eru sýnilegar á yfirborði.

Samkvæmt fyrirmælum minjavarðar norðausturlands átti að grafa þversnið í tóftina og fullgrafa hana að því loknu. Engin gólf voru sýnileg í tóftinni og hún einföld að allri gerð, enda líklega um mókofa að ræða. Var ákveðið að bíða með fullnaðaruppgröft þar til minjavörður hefur séð niðurstöður úr könnunarskurðinum.

SP-312:038 Tóft/Óþekkt Svæði A

„Tóft er á svæði A, fast austan við malarveg sem liggur austur frá þjóðvegi austur á Bakkahöfða, um 30 m sunnan við hvar hann sveigir til norðurs og um 30 m vestur frá tóft 036. Á mörkum mýrar og harðmóa. Tóftin er 5,5 m N-S og 4,5 m á breidd. Dyraop er

á norðurhlið. Óljóst er hvort op eru einnig á suður- og vesturhliðum því tóftin er talsvert rofin. Austurveggur tóftar er heillegur en vesturveggur virðist vera raskaður, sennilega vegna vegagerðar. Ekkert grjót er að sjá í tóftinni og er mesta hleðsluhæð um 0,4 m.“

Mynd 11: Tóft SP-312:038. Horft í suður

(Oddgeir Isaksen 2012, 13-14).

Grafinn var einn könnunarskurður (SK-312038) í gegnum austurvegg tóftarinnar. Í sniðum sást að þessi bygging virðist upphaflega hafa verið aðeins niðurgrafin og má greinilega sjá hvar hefur verið skorið niður fyrir henni (sjá mynd 13, eining [38011]), en þær vegghleðslur sem svara til þess sem sýnilegt er á yfirborði fylgja þó ekki upphaflega niðurgreftrinum. Neðst í sniðinu má sjá þjappað dökk grábrúnt torf (eining [3810]) sem inniheldur hina svokölluðu landnámssyrpu gjóskulaga (Magnús Á Sigurgeirsson 2012, viðauki 1, gjóskulagagreining).. Liggur þetta lag upp að niðurgreftri [38011] og gæti því verið um að ræða leifar af upprunalegum vegg tóftarinnar. Ofan á [38011] eru svo 3 vindblásin moldarlög (í aldursröð, elsta til yngsta, einingar, [38009], [38008], [38007]). Ofaná vindblásnu lögununum eru svo torfhleðsla (eining [38006]), sem inniheldur forsögulegu Heklugjóskuna H3 og Veiðivatnagjóskuna V-1477, en upp að henni eru svo

tvö vindblásin moldarlög (í aldursröð eldra-yngra, einingar [38005] og [38004]). Yfir vindblásnu lögunum og torfhleðslunni eru svo tvö torflög (í aldursröð eldra-yngra, einingar [38003] og [38002] sem annað hvort eru hrunlög úr meginveggnum eða endurhleðsla á honum. Er [38002] mikið afmyndað af frosthreyfingum.

Tóftin er ekki vönduð að gerð og virðist ekki hafa verið lagt mikið í að halda veggjum hennar við.

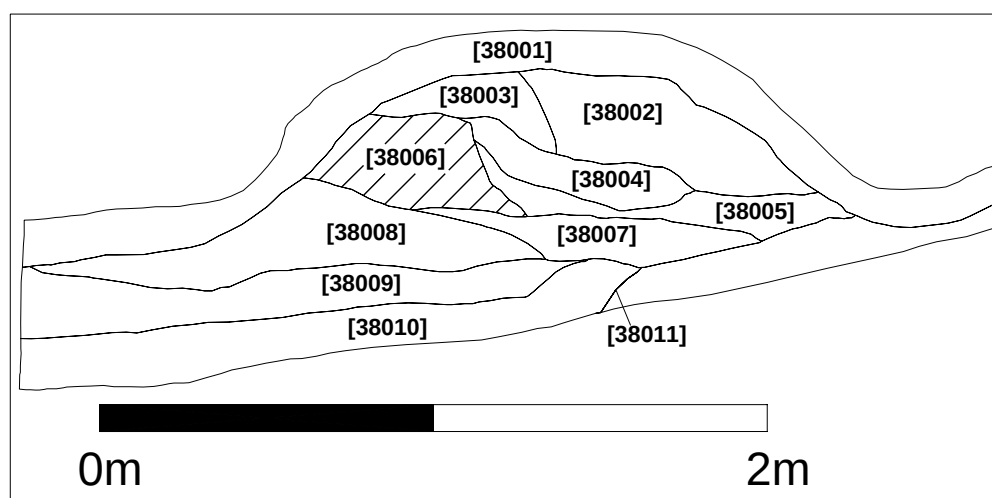

Mynd 12: Norðursnið könnunarskurðar SK-312038 sem grafinn var í gegnum austurlangvegg tóftar SP-312:038.

Tafla 6. Jarðlagaskrá fyrir SK-312038

Eining	Svæði/Skurður	Tegund	Lýsing
38001	SK-312038	Jarðlag	Yfirborðsjarðvegur og torfa
38002	SK-312038	Jarðlag	Gulleitt Torfhrun. Inniheldur forsögulega Heklu gjósku (H3) og V-1477. Talsvert afmyndað af frosthreyfingum.
38003	SK-312038	Jarðlag	Torfhrun. Samsett úr rústrauðum

Eining	Svæði/Skurður	Tegund	Lýsing
38004	SK-312038	Jarðlag	Vindblásin mold
38006	SK-312038	Jarðlag	Torfveggur. Grábrúnt torf sem inniheldur forsögulegu Heklugjóskuna H3 og Veiðivatnagjóskuna V-1477
38007	SK-312038	Jarðlag	Dökkgrábrún vindblásin mold
38008	SK-317038	Jarðlag	Rauðbrún vindblásin mold
38009	SK-317038	Jarðlag	Dökkgrábrún vindblásin mold
38010	SK-317038	Jarðlag	Þjöppuð grábrún mold sem situr í niðurgreftri [38011]
38011	SK-317038	Niðurgröftur	Niðurgröftur. Hugsanlega fyrir elsta byggingarstig tóftarinnar.

Mynd 13: Teikning af norðursniði í könnunarskurði SK-312038 sem grafinn var í gegnum austurlangvegg tóftar SP-312:038.

Gjóskulagafræðingur fann slitrur af Veiðivatnagjósku frá 1717 (V-1717) í yfirborðjarðvegi og komst hann að þeirri niðurstöðu að sú tóft, sem sést á yfirborði, væri frá 16.-17. öld. en hugsanlega væri mætti finna eldra byggingarstig sem gæti verið frá 10.-12 öld (sbr. torflag [38010] og niðurgröft [011] (Magnús Á Sigurgeirsson 2012, viðauki 1, gjóskulagagreining).

Samkvæmt fyrirmælum minjavarðar norðausturlands átti að grafa þversnið tóftina og fullgrafa hana að því loknu. Engin gólf voru sýnileg í tóftinni og hún einföld að allri gerð. Er hugsanlegt tóftin sé leifar af mókofa eða heystæði. Var ákveðið að bíða með fullnaðaruppgroft þar til minjavörður hefur séð niðurstöður úr könnunarskurðinum.

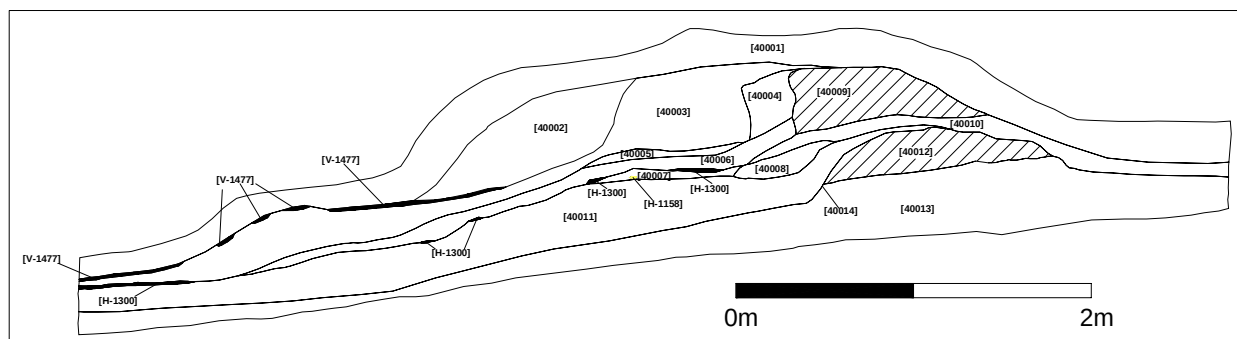
SP-312:040 Garðlag/Óþekkt Svæði A, C og E

Fornlegt garðlag er um 260 m norður af bæjarstæði Bakka (SP-312:001), á norðurmörkum túns, sem nú er fallið í órækt, og mýrarflóa. Í skráningarskýrslu frá vorinu 2012 (Oddgeir Isaksen 2012, 13-14) er garðlagið rakið í sveig, úr suðaustri, meðfram norðurmörkum túnsins og til austurs í gegnum vegstæði C og að austurmörkum byggingarlóðar A. Er garðlag SP-312:040 hvað greinilegast í brekku neðan (vestan) við túnið á um 80 m löngum kafla að brekkurótum þar sem það er um 1 m á hæð og 5 m á breidd og afmyndað af stórpýfi. Vestan (neðan) brekkunnar tekur við mýrlendi og er hægt væri að rekja garðlagið mjög svo óljóst dágóðan spöl, þar til það hverfur alveg við vegstæði C og austurmörk lóðar B. Þegar uppmæling var gerð á garðlaginu uppgötvaðist afleggjari frá því, við brekkuræturnar, sem liggur til norðvesturs og má rekja hann um mýrina allt að vesturmörkum lóðar B. Einnig kom í ljós, við athugun á loftmynd, að hægt er að rekja garðlagið lengra til suðausturs og suðurs meðfram austurjaðri gamla heimatúnsins á Bakka. Hefur hluti þess, í það minnsta, þjónað hlutverki túngarðs. Túnið hefur verið stækkað talsvert til austurs frá því sem áður var og er garðlagið illgreinanlegt á vettvangi. Er heildarlengd garðlagsins um 480 m (sjá viðauka 2, kort 3).).

Grafinn var könnunarskurður (SK-312040) í garðlagið og kom í ljós að það er í megindráttum samsett úr tveimur byggingarstigum (sjá mynd 15, einingar [40009] og [40012]), sem eru aðskilin af áfokslögum og hrunlögum úr eldra byggingarstiginu [40012]. Þykk og mikil áfokslög og liggja yfir garðlaginu sem láta það sýnast stærra á yfirborði en það raunverulega er.

Mynd 14: Hluti af austursniði könnunarskurðar SK-312040, sem grafinn var í gegnum garðlag SP-312:040. Á miðri myndinni má sjá tvö byggingarstig garðlagsins.

Mynd 15: Teikning af austursniði könnunarskurðar SK-312040, sem grafinn var í gegnum garðlag SP-312:040.

Tafla 7. Jarðlagaskrá fyrir SK-312040

Eining	Svæði/Skurður	Tegund	Lýsing
40001	SK-312040	Jarðlag	Yfirborðsjarðvegur og torfa
40002	SK-312040	Jarðlag	Vindblásin mold nokkuð blönduð vegna frosthreyfinga
40003	SK-312040	Jarðlag	Vindblásin mold, nokkuð blönduð torfhruni
40004	SK-312040	Jarðlag	Torfhrun
40005	SK-312040	Jarðlag	Vindblásin mold með blettum af forsögulegu

Eining	Svæði/Skurður	Tegund	Lýsing
			Heklugjóskunni H3
40006	SK-312040	Jarðlag	Vindblásin mold beint ofaná H-1300 gjóskunni
40007	SK-312040	Jarðlag	Vindblásin mold sem inniheldur örsmáa bletti af H-1158 gjóskunni
40008	SK-312040	Jarðlag	Torfhrun frá eldra byggingarstigi garðlagsins [40012]
40009	SK-312040	Jarðlag	Torfveggur. Yngra byggingarstig garðlagsins. Upp undir 4 umför af strengjatorfi.
40010	SK-312040	Jarðlag	Vindblásin mold. Yfirborð sem yngra byggingarstig garðlagsins [40009] er byggt á.
40011	SK-312040	Jarðlag	Torfhrun úr eldra byggingarstigi garðlagsins [40012] í bland við vindblásna mold.
40012	SK-312040	Jarðlag	Torfveggur. Eldra byggingarstig garðlagsins. Upp undir 4 umför af strengjatorfi. Inniheldur linsur af landnámssyrpu gjóskulaga (LNS). Situr einnig beint ofan á LNS óhreyfðri.
40013	SK-312040	Jarðlag	Náttúruleg óhreyfð mold. Inniheldur forsögulegu Heklugjóskurnar H3 og H4 in situ.
40014	SK-312040	Niðurgröftur	Skurður eða pæla þar sem byggingarefni í elsta byggingarstig garðlagsins [40012] hefur verið tekið.

Sjá mátti V-1477 gjóskulagið yfir garðinum sem og H-1300 lagið auk þess sem eldra byggingarstig garðlagsins [40012], virtist vera byggt beint ofan á landnámssyrpuna svokölluðu (LNS). Var það niðurstaða gjóskulagafræðings að garðlagið væri byggt vel fyrir 1300, líklega á 10-12 öld (Magnús Á Sigurgeirsson 2012, viðauki 1, gjóskulagagreining).

Garðlagið kom einnig fram í sniðum á könnunarskurði sem grafinn var í þúst SP-312:041 (sjá hér að neðan) og er svipaða sögu að segja frá því sniði nema að því leyti að þar kom sást einungis eitt byggingarstig og er líklega um eldra byggingarstigið, [40012], að ræða.

SP-312:041 Þúst/Óþekkt Svæði E

Þúst SP-312:041 er í óræktuðu en nokkuð sléttu túni norður af heimatúni Bakka. Er að ræða grunna ílanga dæld á hábungu nokkuð veglegs hóls sem er nokkurn vegin í miðju túninu. Engar hleðslur eru sýnilegar en dældin þótti gefa til kynna þar gætu leynst byggingarleifar undir sverði.

Grafinn var könnunarskurður (SK-312041) innan úr dældinni og í gegnum norðurenda hennar og var notast við gröfu til að fjarlægja torf og yfirborðsjarðveg. Strax komu í ljós skýr ummerki um mannvist í skurðinum og var ákveðið notast við gröfuna til að lengja skurðinn til norðurs þar til komið væri út fyrir öll merki um mannvist. Var skurðurinn svo

Mynd 16: Könnunarskurður SK-312041 sem grafinn var í þúst SP-312:041. Horft til norðurs.

handgrafinn eftir það. Varð heildarlengd skurðarins um 17 m. Á um 7 m löngum kafla frá suðri til norðurs komu í ljós komu ótrúlega vel varðveittar byggingarleifar sem reyndust allar vera eldri en V-1477 gjóskan en þó frá mismunandi tímum. Virtist sem um væri að ræða 3 veggi frá mismunandi tímum. Tveir yngri veggirnir virðast hafa verið hluti af sömu byggingu sem hefur verið niðurgráfin í gegnum fjölda torfhruns- og uppmoksturslaga. Elstu veggjarleifarnar sáust svo undir lögunum sem byggingin var grafin í gegnum.

Yngra byggingarstig niðurgröfðu byggingarinnar er syðst í skurðinum á um 3,5 m kafla, frá suðri til norðurs. Er um að ræða vel varðveittan torfvegg (eining [41012]) sem er um

Mynd 17: Horft austur yfir yngstu mannvistarleifarnar sem fundust syðst í könnunarskurði SK-312041.

0,6 m á hæð og um 0,8 m á þykkt (að neðanverðu) og innan (sunnan) við hann er svo að gólflegg og ummerki um innréttingar í húsi úr torfi og grjóti.

Eldra byggingarstig niðurgröfðu byggingarinnar er á um 2,5 m löngum kafla norðan við

Mynd 18: Horft austur yfir næstelstu minjarnar sem fundust í könnunarskurði SK-312041. Veggur [41002] er lengst til vinstri á myndinni.

Mynd 19: Bekkur úr torfi og grjóti (eining [41041]) í forgrunni og torfveggur[41002] þar fyrir aftan. Horft í norður.

yngsta byggingarstigið. Nyrst er þykkur torfveggur (eining [41002]), um 0,6 m á hæð og um 0,9 m á breidd að neðanverðu. Upp að honum, að innanverðu (sunnanverðu), má svo sjá leifar af bekk úr torfi og grjóti (eining [41041]) og þar fyrir innan góflög sem hverfa undir vegg [41012] sem tilheyrir yngsta byggingarstiginu. Veggurinn sat upp að stafla af torfhruns- og uppmoksturslögum, með áfokslögum inn á milli sem voru samanlagt um 0,8 m á þykkt.

Undir torfhruns- og áfokslögunum komu svo í ljós leifar af torvegg úr dökku torfi (eining [41009] sem inniheldur talsvert af gjóskulögum úr landnámssyrpunni (LNS) og liggur undir vegg [41002]. Norðan við elstu minjarnar sást svo í garðlag SP-312:040 en það umlykur túnið sem minjarnar fundust í að norðan og austanverðu.

Mynd 20: Torfveggur [41009]. Horft í norður. Elstu mannvistarleifarnar sem sást í könnunarskurði SK-312041.

Tafla 8. Jarðlagaskrá fyrir SK-312041

Eining	Svæði/Skurður	Tegund	Lýsing
41001	SK-312041	Jarðlag	Yfirborðsjarðvegur og torfa

Eining	Svæði/Skurður	Tegund	Lýsing
41002	SK-312041	Jarðlag	Torfveggur. Margleitur. Rústrauðar og svartar linsur mest áberandi. Næstelsta byggingarstig SP-312:041
41003	SK-312041	Jarðlag	Torfhrun og blandað áfoksmold
41004	SK-312041	Jarðlag	Torfhrun
41005	SK-312041	Jarðlag	Malarlag. Að öllum líkindum sett niður sem jöfnunarlag.
41006	SK-312041	Jarðlag	Fokmold, blönduð torfhruni
41007	SK-312041	Jarðlag	Blandað uppmoksturslag. Inniheldur talsvert af blettum af forsögulegu Heklugjóskunni H3
41008	SK-312041	Jarðlag	Vindblásin mold blönduð torfhruni
41009	SK-312041	Jarðlag	Dökkt torflag sem inniheldur talsvert af landnámssyrpu gjóskulaga, LNS. Líklega leifar af vegg.
41010	SK-312041	Jarðlag	Óhreyft moldarlag sem inniheldur forsögulegu Heklugjóskuna H3, in situ.
41011	SK-312041	Jarðlag	Fylling upp að vegg [41002]
41012	SK-312041	Jarðlag	Torfveggur. Margleitur, brúnar, svartar og gráar linsur, einnig nokkrar rústrauðar linsur. Yngsta byggingarstig SP-312:041
41013	SK-312041	Niðurgröftur	Niðurgröftur. Tilgangur óljós.
41014	SK-312041	Jarðlag	Dökkbrúnt blandað jarðlag. Fylling í [41013]
41015	SK-312041	Jarðlag	Torfhrun frá garðlagi SP-312:040
41016	SK-312041	Jarðlag	Torfhrun, margleitt Inniheldur linsur af H-1300 gjóskunni.
41017	SK-312041	Jarðlag	Dökkt torfhrun, blandað áfoksmold
41018	SK-312041	Jarðlag	Torfhrun margleitt
41019	SK-312041	Jarðlag	Torfhrun
41020	SK-312041	Jarðlag	Gráleitt áfokslag
41021	SK-312041	Jarðlag	Torfhrun sem liggur yfir torflagi [4139] sem er jöfnunarlag í gólfi.
41022	SK-312041	Jarðlag	Áfoksmold
41023	SK-312041	Jarðlag	Áfoksmold blönduð torfhruni

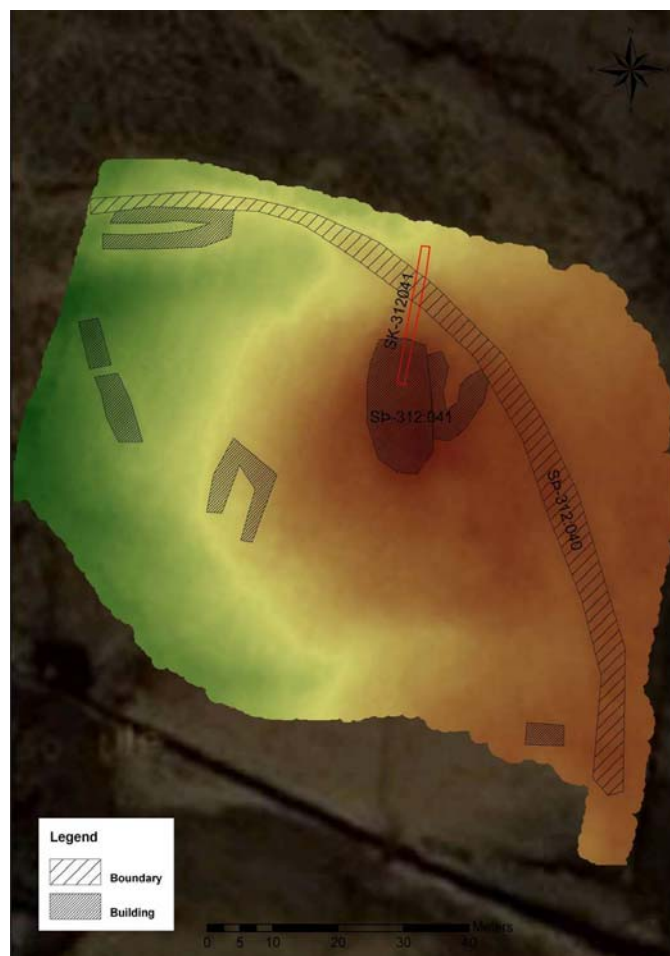
Eining	Svæði/Skurður	Tegund	Lýsing
41024	SK-312041	Jarðlag	Áfoksmold blönduð torfhruni
41025	SK-312041	Jarðlag	Torfhrun
41026	SK-312041	Jarðlag	Torfveggur. Garðlag SP-312:040. Líklega eldra byggingarstig hans. (sjá umfjöllun um garðlagið eining [40012])
41027	SK-312041	Jarðlag	Torfhrun
41028	SK-312041	Jarðlag	Áfoksmold. Beint ofaná H-1300
41029	SK-312041	Jarðlag	Áfoksmold. Beint undir H-1300
41030	SK-312041	Jarðlag	Blanda af vindblásnum jarðvegi og torfhruni sem inniheldur LNS
41031	SK-312041	Niðurgröftur	Niðurgröftur fyrir vegg [41002]
41032	SK-312041	Jarðlag	Gólfslag sem situr ofaná móösku.
41033	SK-312041	Jarðlag	Náttúrulegt moldarlag sem inniheldur Heklugjósukulögin H3 og H4 in situ á köflum.
41034	SK-312041	Jarðlag	Yfirborðslag sem torfhleðsla [41026] situr á. Inniheldur kolalinsu.
41035	SK-312041	Jarðlag	Torfhleðsla
41036	SK-312041	Jarðlag	Torfhleðsla. Svipað torf og er í vegg [41012]
41037	SK-312041	Jarðlag	Torfblendingur. Nokkuð laus í sér
41038	SK-312041	Jarðlag	Torfhleðsla. Rústrautt torf með dökkum linsum.
41039	SK-312041	Jarðlag	Torflag. Jöfnunarlag í gólfi
41040	SK-312041	Jarðlag	Ljósbrúnt flekkótt jarðlag með blettum af H3 gjóskunni.
41041	SK-312041	Jarðlag	Torfkenndur uppmokstur með steinaröð að sunnaverðu. Líklega bekkur.
41042	SK-312041	Jarðlag	Móaska. Hugsanlega jaðar á eldstæði.
41043	SK-312041	Jarðlag	Brenndur jarðvegur undir móösku [41042].
41044	SK-312041	Jarðlag	Áfoksmold með nokkru af járnútfellingum
41044	SK-312041	Jarðlag	Áfoksmold aðeins blönduð torfflekkjum

Eins og áður sagði þá liggja þessar minjar allar undir V-1477 gjóskulaginu og eru þær því eldri en það. Gjóskulagafræðingur sá slitur af ljósri Heklugjósku frá 1158 (H-1158),

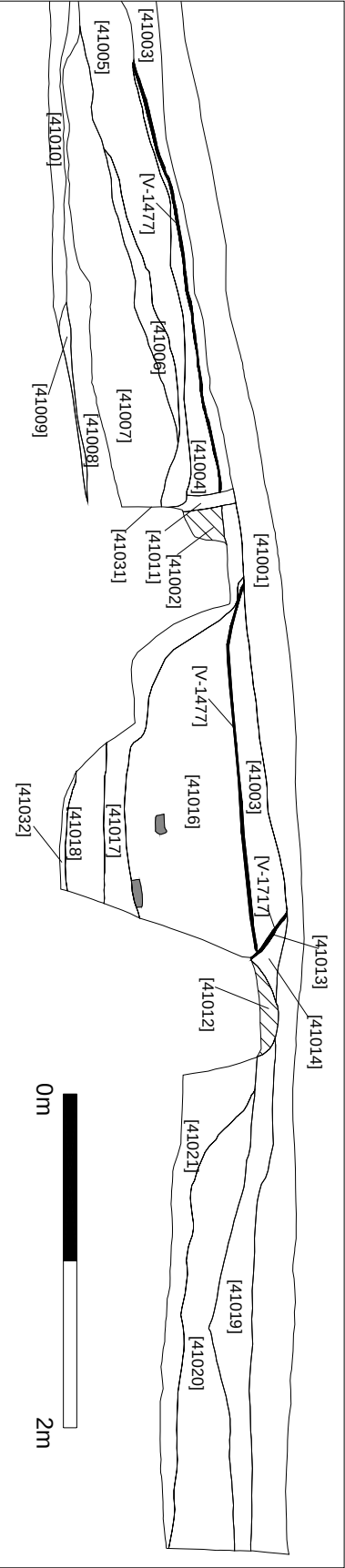
nokkuð hátt yfir elstu minjunum, veggjarleifum [41009], og er því hugsanlegt að þær minjar séu jafnvel frá 10. öld (Magnús Á Sigurgeirsson 2012, viðauki 1, gjóskulagagreining).

Vegna þeirra miklu minja sem komu fram í skurðinum var farið að skoða næsta umhverfi þeirra nánar. Kom í ljós að hér og þar um túnið mátti sjá grunsamlegar dældir og þústir. Var af þeim sökum ákveðið að gera markvissa yfirborðsmælingu á túninu og síðan unnið þrívíddarmódel úr þeim. Komu í ljós a.m.k 3 byggingar í viðbót við þær sem sáust í skurðinum og tvö hugsanleg garðlög.

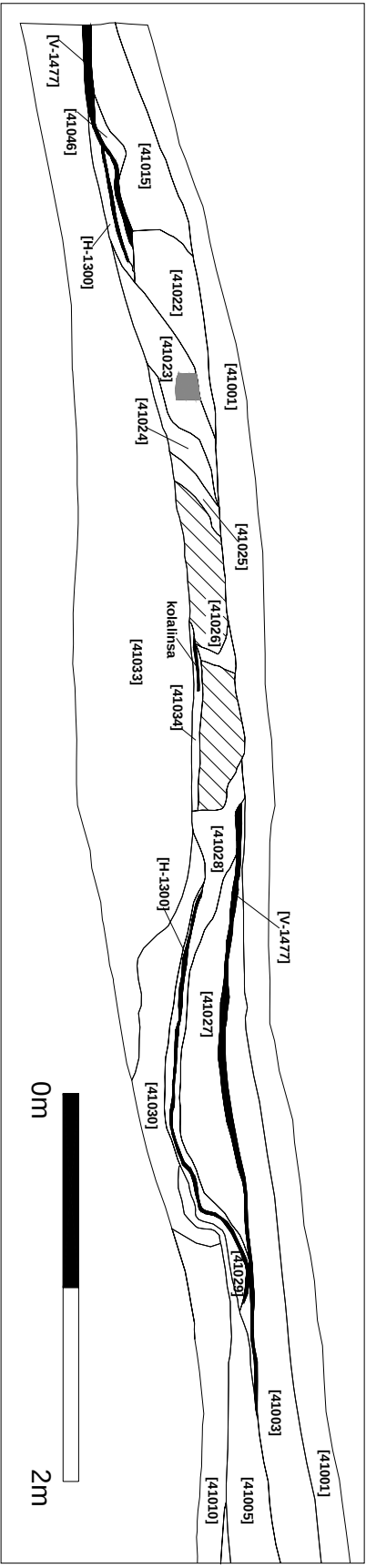
Byggingarleifarnar, sem sáust í skurði SK-312041, þykja það veglegar og þykkt annarra mannvistarlaga það mikil, að talið er hugsanlegt að hér sé um bæjarhól að ræða, jafnvel eldra bæjarstæði Bakka.

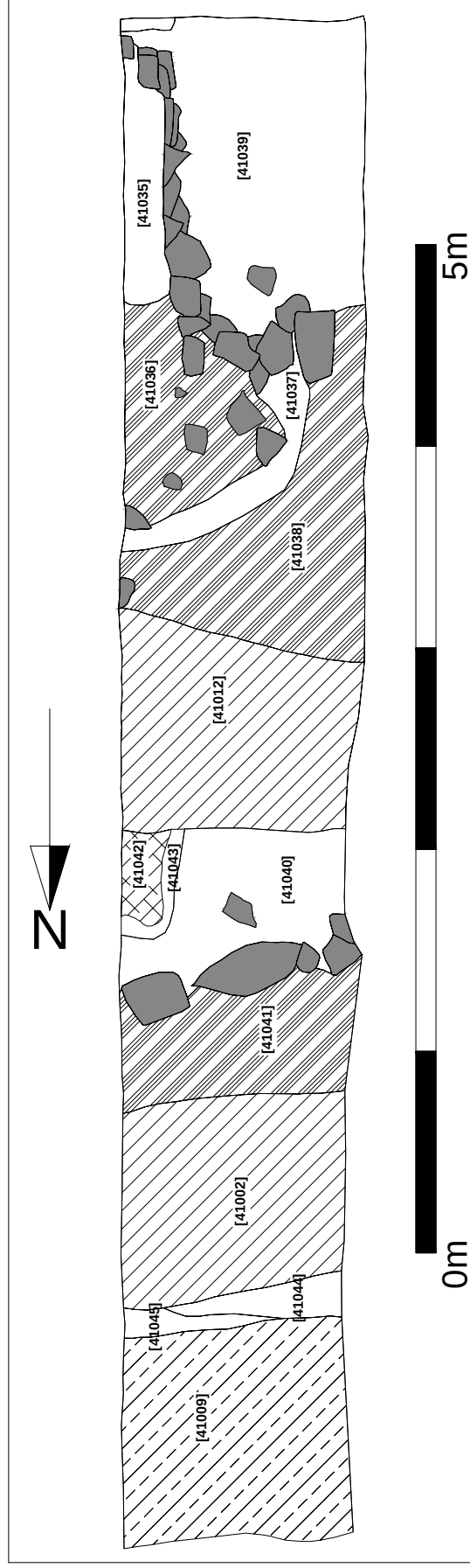
Mynd 21: Þúst SP-312:041 ásamt öðrum mannvirkjum sem fundust við uppmælingu á svæðinu umhverfis hana.

Mynd 22: Teikning af austurniði könnunarskurðar SK-312041. Suðurhluti.

Mynd 23: Teikning af austurniði könnunarskurðar SK-312041. Norðurhluti.

Mynd 24: Flatarteikning af byggingarleifunum sem fundust í könnunarskurði SK-312041.

SP-312:044-045**Garðlög/Óþekkt****Svæði E**

Tvö garðlög eru suðaustur af svæðinu þar sem hugsanlegt er talið að eldra bæjarstæði Bakka sé að finna (sjá SP-312:041 hér að framan). Liggur garðlag SP-312:044 austur-vestur og er það um 130 m langt en garðlag SP-312:045 er um 20 m langt og liggur norður-suður. Liggur suðurendi garðlags SP-312:045 nánast að vesturenda garðlags SP-312:044 og er hugsanlegt að þau hafi einhvern tíma verið tengd. Ekki vannst tími til að grafa könnunarskurði í þessi garðlög og verður það gert vorið 2013 ef þurfa þykir. Skipulag á svæði E er á algjöru frumstigi, en garðlögin eru í suðurjaðri þess (sjá viðauka 2, kort 3) og því mögulegt að hægt verði að sneiða hjá þeim.

Mynd 25: Horft til vesturs eftir garðlagi SP-312:044.

Mynd 26: Horft norður eftir garðlagi SP-312:045. Eins og sést þá er það talsvert raskað.

SP-312:046 Tóft, Garðlag/Óþekkt Svæði E

Tóft þessi var skráð á sínum tíma vegna byggingar álvers á Bakka. Í skráningarskýrslu frá 2007 segir um hana:

Tóftin er ofan (austan) við mýrarflóann á lyngþýðu, lágu holti, austarlega fyrir miðri álverslóð. Hálfgróinn harðmói. Tóftin er um 3 m á kant og dyraop til suðurs, fyrir miðjum suðurvegg. Tóftin er aðeins 1 hólf og er mesta hleðsluhæð um 0,8 m. Svo virðist sem tóftin sé suðaustast í annarri stærri tóft sem er mikið sigin og fornleg sem annaðhvort hefur verið gerði einhverskonar en þó líklegra að um heystæði sé að ræða. Tóftin er hringlaga, um 10 m í þvermál og er aðeins skörðótta útveggi að sjá. (Uggi Ævarsson 2007, 42)

Tóftin er á svæði E sem talið er koma til greina byggingarlóð (sjá viðauka 2, kort 1 og 3). Ekki vannst tími til að grafa könnunarskurði í tóftina að þessu sinni, og verður það gert vorið 2013, ef þurfa þykir. Skipulag á svæði E er þó á algjöru frumstigi og er hugsanlegt að hægt verði að sneiða hjá þessari tóft.

Mynd 27: Tóft SP-312:046. Horft í suðvestur.

SP-312:050

Garðlag/óþekkt

Svæði B

Um 250 m suðsuðvestur af garðlagi SP-312:028 er ferkantað túnstykki, fallið í órækt, sem umkringt er þýfðum lyngmóa. Umhverfis túnið má sjá það sem virðist vera leifar af

Mynd 28: Suðursnið í könnunarskurði SK-312050 sem grafinn var í gegnum meint garðlag SP-312:050.

túngarði. Innan svæðisins má einnig sjá merki um beðasléttur auk leifa af timburkofa.

Grafinn var könnunarskurður (SK-312050) í gegnum hin meinta túngarð við vesturjaðar túnsins og sáust engin merki um hleðslur í sniðinu en hins vegar voru talsverð merki um þúfnamyndun og aðrar frosthreyfingar. Er líklegt að túnstykkið hafi verið girt af og a.m.k hluti þess verið nýttur fyrir ræktun af einhverju tagi. Er hinn meinti túngarður einungis ummerki eftir girðinguna, myndaður af gróðri sem safnast hefur upp undir henni, í bland við frosthreyfingar.

SP-312:064, 065, 068, 069, 070, 071, 076 Dysjar/óþekkt Svæði B

Sjö dysjar eru skráðar á svæði suður af túninu sem afmarkað er af túngarði SP-312:028 (sjá viðauka 2, kort 4) Um er að ræða þýfðan lyngi vaxin móa þar sem eru nokkur melholt uppblásin á köflum. Eru dysjarnar allar staðsettar í rofsárum.

Fornleifaskilgreiningin „dys“ er notuð yfir grjóthrúgur sem virðast manngerðar þótt ekki sé hægt að segja til um það hvers eðlis þær eru eða hvert hlutverk þeirra hefur verið. Dysjar geta verið leifar af vörðum en einnig kemur fyrir að dysjar reynast vera kuml. Dysjar geta jafnframt grjóthrúgur sem orðið hafa til þar sem grjót hefur verið borið úr túnnum en einnig kemur þó fyrir að grjóthrúgur myndist af náttúrulegum orsökum t.d vegna frosthreyfinga.

Samkvæmt fyrirmælum minjavarðar Norðausturlands átti að fullgrafa allar dysjarnar sem skráðar eru á Bakka og var það gert. Reyndust allar utan, ein (SP-312:076) vera manngerðar og var í öllum tilvikum um að ræða hrundar vörður. Hlutverk þeirra er þó óljóst en verið getur að þær hafi þjónað hlutverki eyktamarka. Ekki reyndist unnt að aldursgreina vörðurnar.

Mynd 29: Dys/Varða SP-312:064. Horft í suður

Mynd 30: Dys/Varða SP-312:065. Horft í suður.

Mynd 31: Dys/Varða SP-312:068. Horft í suður.

Mynd 32: Dys/Varða SP-312:069. Horft í norður.

Mynd 33: Dys/Varða SP-312:070. Horft í norður.

Mynd 34: Dys/Varða SP-312:071. Horft í austsuðaustur.

Mynd 35: Dys/Náttúruleg SP-312:076. Horft í austur.

SP-312:066

Tóft/Óþekkt

Svæði D

Tóft er fast sunnan við Bakkaá, um 90 m vestur af fjárrétt sem er rétt sunnan brúar yfir ána. Tóftin er rétt norðan við norðurjaðar svæðis B en inni á svæði D sem ætlað er fyrir vegstæði (sjá viðauka 2, kort 4).

Mynd 36: Tóft SP-312:066. Horft í norður.

Mynd 37: Horft til austurs eftir könnunarskurði SK-312066 sem grafinn var í gegnum austurlangvegg tóftar SP-312:066.

Könnunarskurður (SK-312066) var handgrafinn frá miðri tóftinni í gegnum austurvegg hennar. Kom í ljós að hún er niðurgrafin að hluta og mátti sjá tvö byggingarstig á veggjum hennar (einingar [6602] og [66010], bæði úr torfi, sem aðskilin eru af syrpu af torfhruns og áfokslögum auk þess sem inn á milli hrunsins og áfokslaganna má sjá linsur af viðar- og móösku auk viðarkola. Eru viðarkolin einkum áberandi neðst í sniðinu. Torfhrunlögin innihalda talsvert af V-1477 gjóskunni en ekki sáust merki um óhreyfða gjósku yfir veggjum tóftarinnar. Var það niðurstaða gjóskulagafræðings að byggingin væri í megindráttum yngri en V-1477, en þó taldi hann sig sjá landnámssyrpuna svokölluðu (LNS) í torfi í neðstu lögum sniðsins sem honum þótti benda til þess að hugsanlega væri þarna að finna eldri byggingarstig, mögulega frá 10.-

Mynd 38: Horft til norðurs yfir eldri torfvegginn (eining [66010]) sem fannst í könnunarskurði SK-312066.

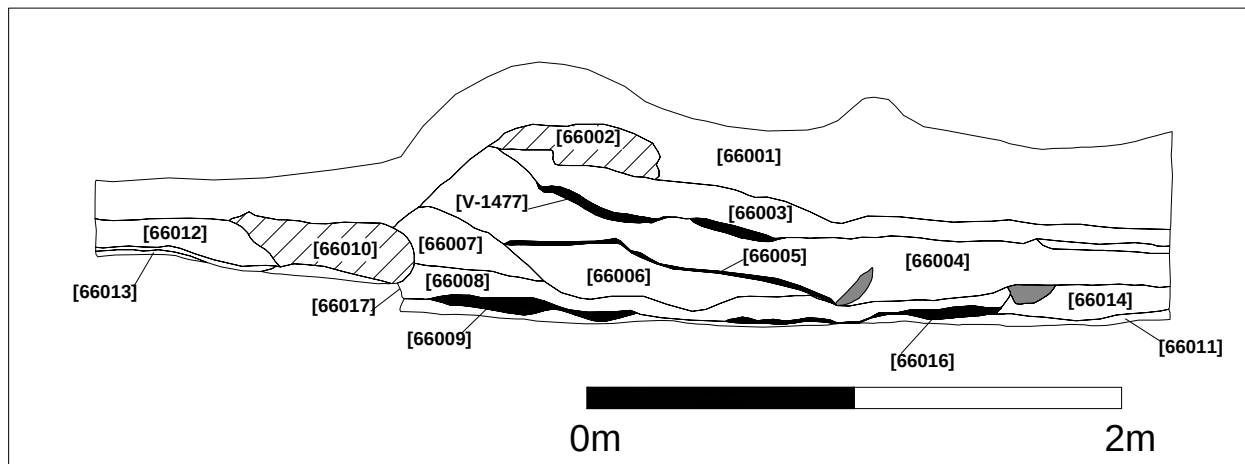
12. öld (Magnús Á Sigurgeirsson 2012, viðauki 1, gjóskulagagreining). Ekkert er hægt að segja til um hlutverk tóftarinnar á þessu stigi málsins.

Mynd 39: Malarblönduð kolalinsa (eining [66009]) sem fannst í austurenda könnunarskurðar SK-312066.

Mynd 40: Hluti af suðursniði könnunarskurðar SK-312066.

Mynd 41: Teikning af suðursniði könnunarskurðar SK-312066

Tafla 9. Jarðlagaskrá fyrir SK-312066

Eining	Svæði/Skurður	Tegund	Lýsing
66001	SK-312066	Jarðlag	Yfirborðsjarðvegur og torfa
66002	SK-312066	Jarðlag	Torfveggur. Blágrátt og dökkbrúnt torf. Endurhleðsla ofaná hrunlög
66003	SK-312066	Jarðlag	Torfhrun. Margleitt situr ofaná V-1477
66004	SK-312066	Jarðlag	Fokmold, blönduð torfi sem inniheldur bletti af H3 gjóskulaginu.
66005	SK-312066	Jarðlag	Viðarkolalag.
66006	SK-312066	Jarðlag	Fokmold blönduð torfhruni.
66007	SK-312066	Jarðlag	Mikið blandað lag, af fokmold og torfhruni
66008	SK-312066	Jarðlag	Torfhrun
66009	SK-312066	Jarðlag	Viðarkolalag aðeins blandað mól. Inniheldur einnig viðaröskulinsur
66010	SK-312066	Jarðlag	Torfveggur. Rauðleitt torf. Situr á barmi niðurgraftar [66017]. Hugsanlega LNS í torfi
66011	SK-312066	Jarðlag	Samþjappað náttúrulegt moldarlag. gulleitt.
66012	SK-312066	Jarðlag	Dökkbrún fokmold
66013	SK-312066	Jarðlag	Landnámssyrpan (LNS) in situ
66014	SK-312066	Jarðlag	Dökkbrún fokmold
66015	SK-312066	Jarðlag	Ösku og skeljalag undir [66004]. Sést aðeins í norðursniði.
66016	SK-312066	Jarðlag	Viðarkolalag
66016	SK-312066	Niðurgroftur	Niðurgroftur fyrir byggingu

Tóftin er staðsett efst og austarlega á dálitlum þýfðum og lyngi vöxnum hól. Vélgrafnir voru tveir könnunarskurðir í viðbót, sunnanvert og vestanvert í hólninn í þeim tilgangi að meta umfang mannvistarleifa á honum. Sáust engin mannvistarlög í þessum skurðum og er líklegt að þau sé einungis að finna á litlu svæði í og við tóftina.

Samkvæmt fyrirmælum minjavarðar norðausturlands átti að grafa þversnið tóftina og fullgrafa hana að því loknu. Hugsanlegt er þó að hægt verði að sneiða hjá tóftinni með öllu og því var ákveðið að bíða með fullnaðaruppgröft þar til kemur í ljós hvort hún

verður fyrir einhverju raski. Mun minjavörður úrskurða um það hvort gera þurfi fullnaðaruppgröft, ef til þess kemur að raska þarf tóftinni, byggt á niðurstöðum úr könnunarskurðinum.

SP-312:067 Þúst/Óþekkt Svæði D

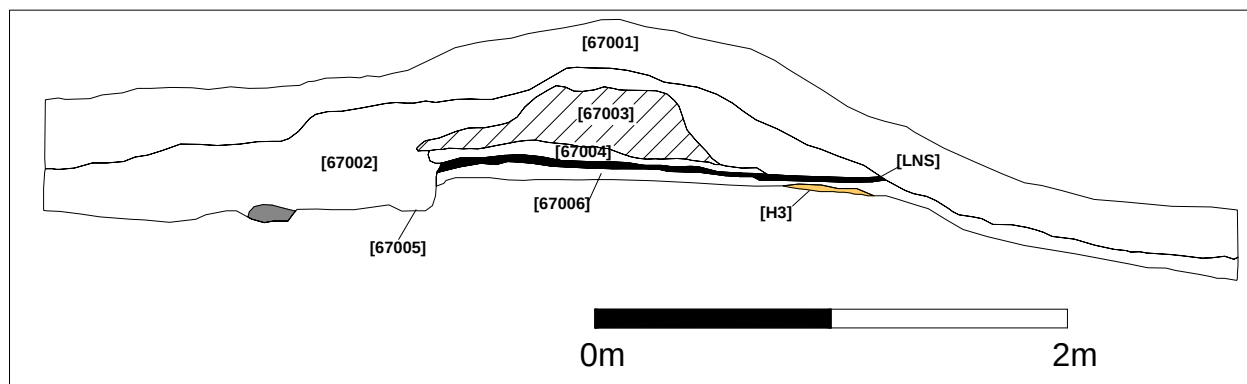
Í fornleifaskráningu fyrir Bakka segir: „Í norðausturhorni gamals túns frá Bakka, um 25 m austsuðaustur frá tóft [SP-312:066] eru tvær þústir. Þústirnar eru rétt norðan við norðurjaðar svæðis B, inni á svæði D sem ætlað er fyrir vegstæði samkvæmt skipulagi 2012. Teljast þær því í stórhættu vegna framkvæmda... Þústirnar eru bungumyndaðar og þýfðar og ná samtals yfir svæði sem er um 15x10 m að stærð. Engar tóftir eða tóftabrot eru greinanleg.“(Oddgeir Isaksen 2012, 18).

Í raun er um að ræða eitt samfellt lyngi vaxið þúfnabelti á lágrí hólbungu og því ofmælt að tala um tvær þústir á þessum stað. Eins og segir í skráningunni er ekki hægt að sjá skýrar tóftir eða tóftarbrot á þessum stað, en þó mátti greina mögulega vegghleðslu efst á hábungu hólins sem liggur norður suður.

Grafinn var einn könnunarskurður (SK-312067) í gegnum hið meinta veggjarbrot frá vestri til austurs. Notast var við gröfu til að fjarlægja yfirborðsjarðveg en skurðurinn síðan handgrafinn. Fljótlega komu í ljóst torfhleðslur (eining [67003]) sem sitja ofan á þunnu uppmoksturslagi sem aftur er beint ofan á landnámssyrpunni svokölluðu (LNS). Vestan við torfhleðslurnar var einungis að sjá áfokslög, alveg laus við ummerki um mannvist. Austan við torfhleðslurnar voru áfokslög en undir þeim var þó eitt lítið hrúnlag (eining [67008] norðanmegin í skurðinum en sunnanmegin fannst ein stoðarhola. Þá mátti sjá þælu (eining [67011]) austan við torfhleðslurnar þar sem byggingarefni í þær hefur að öllum líkindum verið tekið. Engi ummerki sáust um góflög og er torfhleðslurnar því að líkindum hluti af garðlagi sem liggur um hólbunguna, en er orðið illa afmyndað af stórpýfi. Slitrur af V-1477 gjóskulaginu sáust í grasrótinni yfir torfhleðslunum og er garðlagið því eldra en það. Skurðurinn náði um 4,5 m til vestur fyrir torfhleðslurnar og sáust engin ummerki um mannvist þar.

Mynd 42: Suðursnið könnunarskurðar SK-312067.

Mynd 43: Teikning af suðursniði könnunarskurðar SK-312067.

Tafla 10. Jarðlagaskrá fyrir SK-312067

Eining	Svæði/Skurður	Tegund	Lýsing
67001	SK-312067	Jarðlag	Yfirborðsjarðvegur og torfa
67002	SK-312067	Jarðlag	Fokmold
67003	SK-312067	Jarðlag	Torfveggur
67004	SK-312067	Jarðlag	Blandað uppmoksturslag
67005	SK-312067	Niðurgröftur	Niðurgröftur, pæla þar sem efni í

Eining	Svæði/Skurður	Tegund	Lýsing
			torfvegginn hefur verið tekið
67006	SK-312067	Jarðlag	Óhreyfð grábrún mold ofaná H3
67007	SK-312067	Jarðlag	Óhreyfð rauðbrún mold á milli forsögulegu gjóskulaganna H3 og H4. Sést eingöngu í norðursniði.
67008	SK-312067	Jarðlag	Torfhrun samsett úr rústrauðum og gráleitum linsum.
67009	SK-312067	Jarðlag	Fylling í stoðarholu [67010]. Sést eingöngu í fleti
67010	SK-312067	Niðurgröftur	Stoðarhola. Sést eingöngu í fleti.

Samkvæmt fyrirmælum minjavarðar norðausturlands átti að grafa þversnið í þústirnar og hugsanlega gera fullnaðaruppgröft að því loknu. Ekki er loku fyrir það skotið að fleiri minjar kunni að leynast í þúfnabeltinu umhverfis veggjarbrotið sem sást í könnunarskurðinum. Staðsetning vegarins sem á að liggja um svæði D hefur ekki verið endanlega ákveðin og er hugsanlegt er að hægt verði að sneiða hjá þúfnabeltinu. Því var ákveðið að bíða með fullnaðaruppgröft þar til kemur í ljós hvort svæðið verður fyrir einhverju raski. Mun minjavörður úrskurða um það hvort gera þurfi fullnaðaruppgröft, ef til þess kemur að raska þarf þústinni, byggt á niðurstöðum úr könnunarskurðinum.

SP-312:075 Varða/Óþekkt Svæði D

Varða er skráð á lágum hólrana, sem liggur norðaustur-suðvestur, örskammt norðaustur af túngarði austurenda garðlags [SP-312:028] og um 90 m suðvestur af fjárrétt úr timbri sem er sunnan Bakkaár. Í fornleifaskrá er vörðunni lýst sem að hún sé mikið til hrunin og gróin en sjá megi glitta í grjóthleðslur við botn hennar (Oddgeir Isaksen 2012, 20).

Var það ákvörðun minjavarðar Norðausturlands að gera skildi fullnaðaruppgröft á vörðunni til að fá sem gleggsta mynd af gerð hennar og aldri. Þegar byrjað var að grafa í vörðuna kom þó fljótlega í ljós að ekki var um vörðu að ræða heldur hundapúfu sem safnast hafði upp á hleðslur úr torfi og grjóti. Að betur athuguðu máli reyndust þessar hleðslur vera hluti af fornu garðlagi sem legið hefur eftir hólraranum sem hundapúfan er á (sjá viðauka 2, kort 4). Var garðlagið illgreinanlegt sökum þess að talsvert rof er á þessum stað.

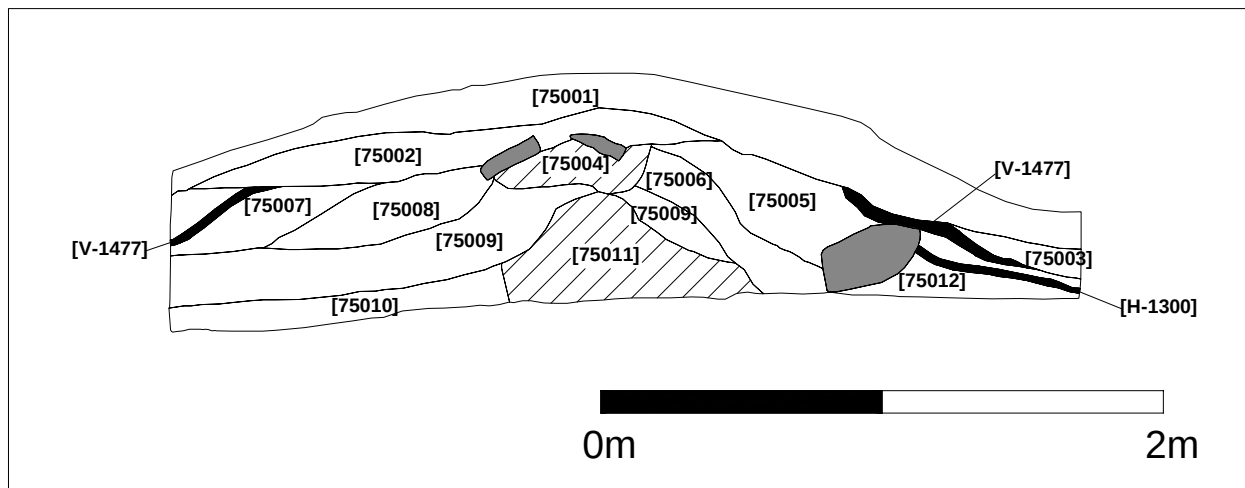
Mynd 44: Hin meinta varða SP-312:075 sem reyndist vera hundapúfa sem hafði safnast upp á hleðslur í fornu garðlagi.

Grafnir voru þrír könnunarskurðir í garðlagið (SK-312075a-c) og var það niðurstaða gjóskulagafræðings að það sé hlaðið allöngu fyrir 1300, að öllum líkindum á 10.-12. öld. (Magnús Á Sigurgeirsson 2012, viðauki 1, gjóskulagagreining). Garðlagið virðist að mestu hafa verið hlaðið úr strengjatorfi, en þó sáust grjóthleðslur í tveimur skurðanna (SK-312075 a og b) meðfram torfhleðslunum að austanverðu. Virðist það hafa verið endurhlaðið að einhverjum hluta, en vísbendingar um það sáust þó einungis í einum skurðanna (SK-312075a). Garðlagið hefur þó greinilega orðið illa fyrir barðinu á vindrofi

sem getur skýrt hvers vegna ekki sjást merki um fleiri en eitt byggingarstig í skurðum SK-312075b og c.

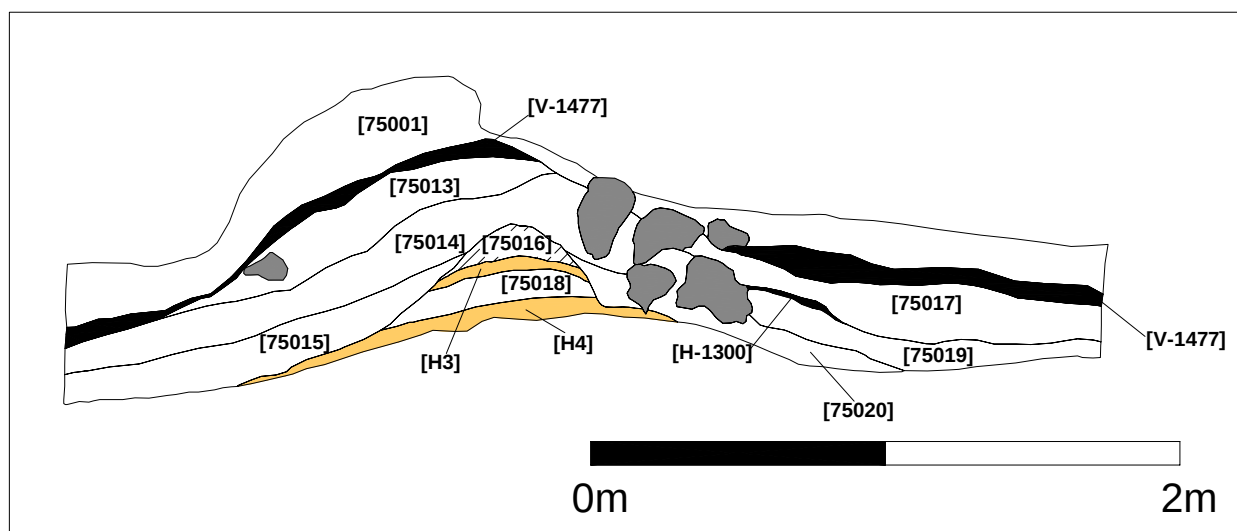
Mynd 45: Norðursnið í könnunarskurði SK-312075a, áður en vegghleðslur höfðu verið fjarlægðar að fullu.

Mynd 46: Teikning af norðursniði könnunarskurðar SK-312075a.

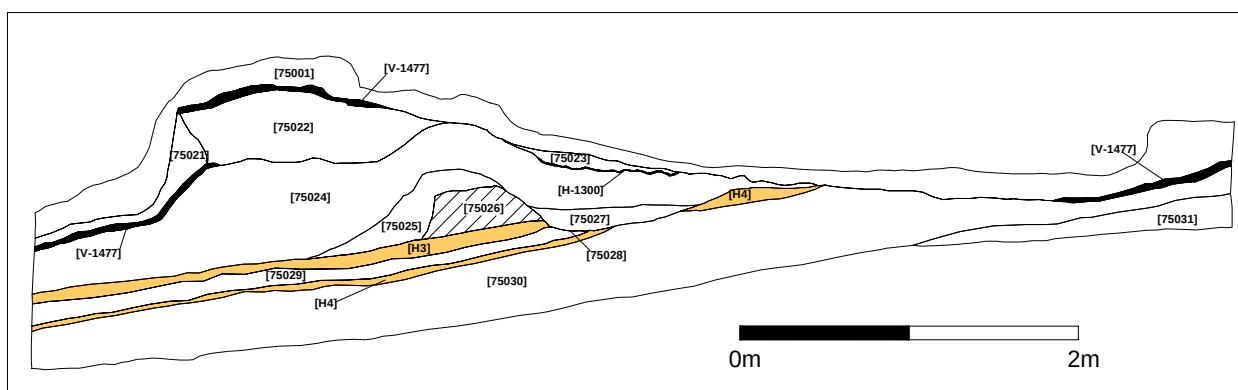
Mynd 47: Norðursnið í könnunarskurði SK-312075b áður en vegggleðslur höfðu verið fjarlægðar að fullu.

Mynd 48: Teikning af norðursniði könnunarskurðar SK-312075b.

Mynd 49: Norðurhluti af austursniði könnunarskurðar SK-312075c

Mynd 50: Teikning af austursniði könnunarskurðar SK-312075c

Tafla 11. Jarðlagaskrá fyrir SK-312075 a-c

Eining	Svæði/Skurður	Tegund	Lýsing
75001	SK-312075a-c	Jarðlag	Yfirborðsjarðvegur og torfa
75002	SK-312075a	Jarðlag	Fokmold
75003	SK-312075a	Jarðlag	Fokmold
75004	SK-312075a	Jarðlag	Torfhleðsla. næstyngsta byggingarstig garðlagsins.

Eining	Svæði/Skurður	Tegund	Lýsing
75005	SK-312075a	Jarðlag	Torfhleðsla. Yngsta byggingarstig.
75006	SK-312075a	Jarðlag	Fokmold
75007	SK-312075a	Jarðlag	Fokmold blönduð torfi
75008	SK-312075a	Jarðlag	Fokmold
75009	SK-312075a	Jarðlag	Fokmold blönduð torfi sem inniheldur bletti af H3
75010	SK-312075a	Jarðlag	Traðkað lag. Fokmold blönduð torfi. Hugsanlega frá því eldra byggingarstig garðlagsins [7511] var hlaðið.
75011	SK-312075a	Jarðlag	Elsta byggingarstig garðlagsins.
75012	SK-312075a	Jarðlag	Torfhrun.
75013	SK-312075b	Jarðlag	Fokmold blönduð torfhruni og nokkrum steinum.
75014	SK-312075b	Jarðlag	Rauðbrún fokmold. Nokkuð laus í sér.
75015	SK-312075b	Jarðlag	Fíngerð, gulbrúbrún, samþjöppuð fokmold.
75016	SK-312075b	Jarðlag	Torfhleðsla sem inniheldur forsögulegu Heklugjóskuna H3.
75017	SK-312075b	Jarðlag	Rauðbrún fokmold. Nokkuð laus í sér.
75018	SK-312075b	Jarðlag	Fokmold óhreyfð.
75019	SK-312075b	Jarðlag	Rauðbrún fokmold. Nokkuð laus í sér
75020	SK-312075b	Jarðlag	Fíngerð, gulbrúbrún, samþjöppuð fokmold.
75021	SK-312075c	Jarðlag	Fokmold

Eining	Svæði/Skurður	Tegund	Lýsing
75022	SK-312075c	Jarðlag	Fokmold sem inniheldur nokkuð af lífrænum leifum. Laus í sér.
75023	SK-312075c	Jarðlag	Rauðbrún fokmold. Yfir H-1300 in situ.
75024	SK-312075c	Jarðlag	Rauðbrún fokmold. Undir H-1300 in situ.
75025	SK-312075c	Jarðlag	Torfhrun
75026	SK-312075c	Jarðlag	Torfveggur
75027	SK-312075c	Jarðlag	Samþjöppuð blanda af fokmold og torfi. Situr í niðurgreftri eða pælu [7528] þar sem torf í garðlagið hefur að öllum líkindum verið tekið .
75028	SK-312075c	Niðurgroftur	Pæla þar sem torf í garðlagið hefur verið skorið.
75029	SK-312075c	Jarðlag	Fokmold á milli forsögulegu gjóskulaganna úr Heklu, H3 og H4
75030	SK-312075c	Jarðlag	Fokmold undir H4
75030	SK-312075c	Jarðlag	Malarlag. Inniheldur talsvert af járnútfellingum.

SP-312:077 Garðlag/Óþekkt Svæði A og C

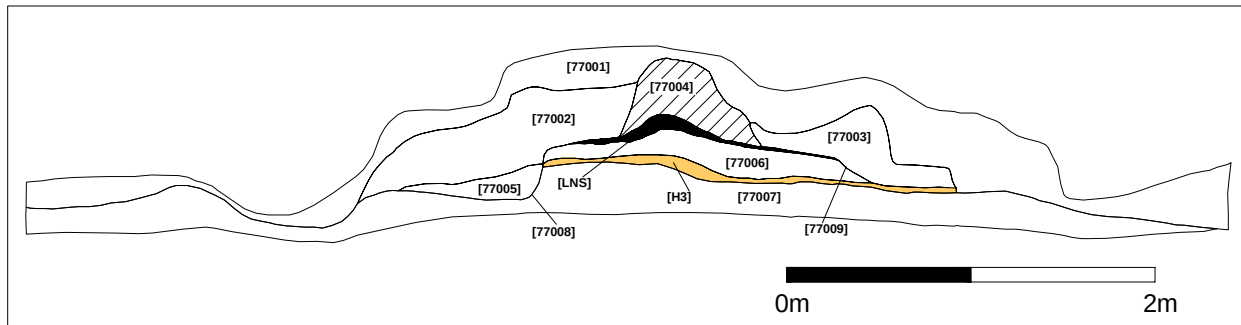
Garðlagið SP-312:077 er eitt af fjölmörgum sem hafa verið kortlögð í Suður-Þingeyjarsýslu síðan 1999, og hafa mörg hver reynst vera frá 10. öld (sjá t.d Aldred, O, 2004). Er því lýst á eftirfarandi hátt í fornleifaskrá frá 2012:

Norðan við [Bakka]Höfðann er Stekkur og Stekkjarhóll [SP-312: 013]...", segir í örnefnaskrá. Stekkjartóftirnar eru við Stekkjarhól sem er ofan við Kotsvík. Þær eru 900 m norðnorðvestan við bæ [SP-312:001] en 800-900 m neðan við þjóðveg. Garðlag liggur til SA frá stekknunum í um 325 m en liggur svo um til suðvesturs í um 85 m. Er rúmur helmingur þess innan svæðis A, samkvæmt núverandi skipulagi. Skammt frá þar sem garðlag 077 liggur yfir malarveg sem liggur um svæðið, gengur annað garðlag til austurs sem er skráð sem SP-312:033 (Oddgeir Isaksen 2012, 14)

Við uppmælingar á garðlögum í Bakkamýrum, haustið 2012 fannst svo 380 m langt garðlag sem liggur nokkurn vegin austur-vestur sem talið er vera framhald af garðlagi SP-312:077 (sjá viðauka 2 kort 2 og 3). Er garðlagið, sem fannst við uppmælingarnar, víða sokkið í mýrina og þar sem það liggur um þurrlendi er það sprungið í þúfur.

Mynd 51: Norðvestursnið í könnunarskurði SK-312077b sem grafinn var í garðlag SP-312:077.

Mynd 52. Teikning af norðvestursniði í könnunarskurði SK-312077b.

Tveir könnunarskurðir voru grafnir í garðlag SP-312:077. (SK-312077a-b). Leiddi könnun á sniðum í ljós að sjálfar hleðsluleifarnar (eining [77004]) eru um 0,3 m á hæð og um 0,7 m á breidd að neðanverðu. Talsvert er af torfhruni og áfokslögum beggja vegna garðlagsins sem gerið það að verkum að það sýnist stærra á yfirborði en það raunverulega er en það er á köflum um 3-5 m á breidd þar sem það er greinilegast. Beggja vegna garðlagsins má svo greina pælar þaðan sem byggingarefnið í garðlagið hefur verið tekið. Situr garðlagið því á stalli úr óhreyfðum jarðvegi.

Tafla 12. Jarðlagskrá fyrir SK-312077 a-b

Eining	Svæði/Skurður	Tegund	Lýsing
77001	SK-312077a-b	Jarðlag	Yfirborðsjarðvegur og torfa
77002	SK-312077a	Jarðlag	Gulbrún fokmold, með nokkrum blettum af torfhruni.
77003	SK-312077a	Jarðlag	Dökk rauðbrún fokmold, mikið blönduð torfhruni.
77004	SK-312077a	Jarðlag	Torfveggur. Sama og [77014]
77005	SK-312077a	Jarðlag.	Gulbrún samþjöppuð fokmold, talsvert blönduð torfi. Situr í niðurgreftri eða pælu [77008] þar sem byggingarefni í garðlagið hefur verið tekið. Hefur þetta lag myndast á meðan á byggingu þess stóð.
77006	SK-312077a	Jarðlag.	Grábrún fokmold. Óhreyfð. Er á milli landnámsgjóskulagasyrpu (LNS) og forsögulega gjóskulagsins H3 úr.
77007	SK-312077a	Jarðlag.	Rauðbrún fokmold. Undir forsögulegu gjóskulaginu H3 úr Heklu.
77008	SK-312077a	Niðurgroftur	Niðurgroftur eða pæla þaðan sem byggingarefni í

Eining	Svæði/Skurður	Tegund	Lýsing
			garðlagið hefur verið tekið. Sama og [77015]
77009	SK-312077a	Jarðlag.	Niðurgroftur eða pæla þar sem byggingarefni í garðlagið hefur verið tekið.
77010	SK-312077b	Jarðlag.	Brún fokmold blönduð torfhruni.
77011	SK-312077b	Jarðlag.	Brún fokmold blönduð torfhruni.
77012	SK-312077b	Jarðlag.	Brún fokmold.
77013	SK-312077b	Jarðlag	Brún fokmold
77014	SK-312077b	Jarðlag	Torfveggur. Líklega sama og [77004].
77015	SK-312077b	Jarðlag	Torfhrun
77016	SK-312077b	Jarðlag	Grábrún mold fokmold. Beint ofaná H3.
77017	SK-312077b	Jarðlag	Gulbrún fokmold. Situr undir linsu af V-1477 gjóskunni in situ.
77018	SK-312077b	Jarðlag	Rauðbrún fokmold. Situr í rofsári
77019	SK-312077b	Jarðlag	Talsvert hreift rauðbrúnt moldarlag sem inniheldur talsvert af forsögulegu Heklugjóskunni H3. Er afmyndað vegna frosthreyfinga (púfa).
77020	SK-312077b	Jarðlag	Dökkrauðbrún fokmold, beint undir V-1477 in situ
77021	SK-312077b	Jarðlag	Dökkbrún fokmold. Inniheldur linsur af V-1477.
77022	SK-312077b	Jarðlag	Rauðbrún fokmold, undir forsögulega gjóskulaginu úr Heklu, H3.

Gjóskulagagreining leiddi í ljós að garðlagið situr beint ofaná landnámssyrpunni svokölluðu (LNS) sem röð gjóskulaga sem féllu á því tímabili þegar landið var að byggjast. Er yngsta lagið, í syrpunni, Veiðivatnagjóska frá því um 940 (V-940). V-1477 gjóskulagið situr allhótt yfir torfhruni úr garðlaginu en H-1300 gjóskan er hvergi sýnileg. Er garðlagið talið vera frá því allnokkru fyrir 1300 (Magnús Á Sigurgeirsson 2012, viðauki 1, gjóskulagagreining).

SP-312:078**Tóftaþyrping/óþekkt.****Svæði C og E**

SP-312:078 er stórpýfð og lyngi vaxinn hólbunga á Bakkamýrum, um 100 m norður af garðlagi SP-312:040 og um 360 m norður af bæjarhól Bakka (SP-312:001), sem sker sig talsvert úr umhverfinu sem annars er fremur flatt, grasi vaxið og votlent. Inn á milli þúfnanna sáust 4 grunsamlegar þústir sem talið var að gætu verið byggingaleifar. Hólbungan þótti auk þess bera svipmót af fornum rústaþyrpingum sem fundist hafa víða um land og hafa það sammerkt að vera lyngi vaxnar og skera sig talvert úr umhverfinu, þótt einstakar rústir séu ekki alltaf greinilegar vegna þýfis.

Þrír könnunarskurðir voru vélgrafnir í hólbunguna og kom í ljós að þústirnar grunsamlegu eru ekki byggingaleifar, heldur náttúrmyndir gerðar af frosthreyfingum. Engin mannvistarlög af öðru tagi sáust heldur í skurðunum.

Mynd 53: Horft til austurs yfir meint veggjarbrot í könnunarskurði SK-312078a. Það reyndist svo ekki vera manngert heldur mótað af frosthreyfingum (sjá mynd 54).

Mynd 54: Austursnið í gegnum meint veggjarbrot í könnunarskurði SK-312078a. Engar hleðslur sjást í sniðinu heldur eingöngu frosthreyfður jarðvegur.

SP-312:079

Tóft/Óþekkt

Svæði E

SP-312:079 er nokkuð óskýr tóft um 90 m norðaustur af SP-312:041 (sjá viðauka 2, kort 3). Tóftin er í þúfnabelti vestan við tún sem fallið er í órækt. Tóftin var ekki skráð áður þar sem hún verður ekki fyrri áhrifum vegna framkvæmda á svæðum A-D, en hins vegar er hún inni á svæði E sem bættist við rannsóknina eftir að komið var á vettvang í september 2012. Tóftin er um 4 x 4 m að stærð með dyr syðst á austurvegg. Hleðsluhæð er um 0,3-0,4 á austurvegg. Hleðsluhæð er um 0,3-0,4 m en hleðslur eru mjög svo afmyndaðar af þýfi.

Tóftin er á svæði E sem talið var koma til greina sem byggingarlóð (sjá viðauka 2, kort 3). Ekki vannst tími til að grafa könnunarskurði í tóftina að þessu sinni, og verður það gert vorið 2013 ef þurfa þykir. Skipulag á svæði E er þó á algjöru frumstigi og er hugsanlegt að hægt verði að sneiða hjá þessari tóft.

Mynd 55: Tóft SP-312:079. Horft í vestur. Tóftin er í forgrunni fyrir miðri mynd.

SP-313:178 Hleðsla/Óþekkt Svæði B

Fornleif SP-313:178 er staðsett í landi Húsavíkur, um 250 m suður af SP-312:050 (sjá hér að framan), í afgirtu óræktuðu túni nálægt suðvesturhorni byggingarlóðar B. Þessi staður var skráður vorið 2007 vegna álverslóðar og því var hann ekki skoðaður sérstaklega í apríl 2012, þegar svæði B var tekið út, þótt vissulega hafi hann fylgt með í skráningarskýrslu fyrir svæðið. Þegar farið var á vettvang í september 2012 kom svo á daginn að víxlun hafði orðið á fornleifanúmerum og á því lýsingin skráningarskýrslunni (Uggi Ævarsson 2007, 47) sem fylgir þessum minjastað ekki við hann.

Um að ræða einskonar upphækkun eða stall í túninu sem greinilega er manngerður. Könnunarskurður var grafinn í stallinn og kom í ljós að ekki var um hleðslur að ræða heldur hafði járnarusl frá 20 öld verið urðað með grjóti og jarðvegi á þessum stað og því er ekki um fornleif að ræða.

Niðurlag.

Alls voru skráðar 30 fornleifar á svæðum A-D vorið í apríl 2012 og í september bættist svo 7 fornleifar við þegar farið var fram á að svæði E skildi kannað vegna hugsanlegrar byggingarlóðar. Samkvæmt mati minjavarðar var talið nóg að merkja 8 minjastaði með áberandi hætti, en hinar voru mældar upp og/eða eða rannsakaðar með uppgreftri, þ.e. með könnunarskurðum eða fullnaðaruppgreftri. Alls voru grafnir 28 könnunarskurðir í 16 fornleifar og 7 fornleifar voru rannsakaðar með fullnaðaruppgreftri en ein fornleif var einungis mæld upp.

Ef tekið er mið af fyrirmælum minjavarðar Norðausturlands (sjá bréf dagsett 4. júlí 2012, Fvr 2012070009/SB), er rannsóknnum á svæðum A, B, C og D nú lokið, ef undanskildar eru 4 fornleifar, SP-312:036, SP-312:038, SP-312:066 og SP-312:067, sem allar átti að rannsaka með fullnaðaruppgreftri. Ákveðið var þó að láta nægja að gera könnunarskurði í þessar minjar að þessu sinni og láta minjavörð Norðausturlands meta hvort frekari rannsókna sé væri þörf byggt á niðurstöðum úr þeim. Á svæði E tókst ekki að ljúka rannsóknnum á 5 fornleifum en ætlunin er að það verði gert vorið 2013, ef þurfa þykir, að höfðu samráði við minjavörð.

Hér að neðan verða loks dregnar saman helstu niðurstöður rannsókna á Bakka, haustið 2012.

Svæði A og C

Alls voru skráðar 16 fornleifar á svæðum A og C sem talið var að gætu orðið fyrir áhrifum vegna framkvæmda, en þar af voru 4 sem einnig koma fyrir á svæði E. Í töflu 13 hér að neðan listi yfir þessar fornleifar, ásamt niðurstöðum varðandi aldur þeirra og hlutverk.

Tafla 13

Fornleif	Svæði	Tegund/Hlutverk	Mótvægisaðgerðir	Aldur
SP-311:019	C	Náma/Mógrafir	Girt af	óljós
SP-312:005	C	Heimild/Útihús	Girt af	óljós
SP-312:006	C	Heimild/Útihús	Girt af	óljós
SP-312:011	C	Gerði/Kálgarður	Girt af	óljós

Fornleif	Svæði	Tegund/Hlutverk	Mótvægisaðgerðir	Aldur
SP-312:020	A	Náma/Mógrafir	Uppmæling/Skurðir	19.-20. öld
SP-312:021	A, C, E	Garðlög-skurðir/ Áveita	Uppmæling/Skurðir	19. öld
SP-312:023	C	Heimild/Skemma	Girt af	óljós
SP-312:025	C	Tóft/Fjárhús	Girt af	óljós
SP-312:033	A, C, E	Garðlag/Landamerki?	Uppmæling/Skurðir	Fyrir 1300
SP-312:036	A	Tóft/Mókofi	Skurðir	Tvö stig: eftir 1477 og eldra óljóst
SP-312:038	A	Tóft/Ópekkt	Skurðir	Tvö stig: 16.-17. öld og 10.-12. öld
SP-312:040	A, C, E	Garðlag/Túngarður	Uppmæling/Skurðir	10.-12. öld
SP-312:047	C	Þúst/Ópekkt	Girt af	óljós
SP-312:048	C	Þúst/Ópekkt	Girt af	óljós
SP-312:077	A, C	Garðlag/Ópekkt	Uppmæling/Skurðir	Fyrir 1300
SP-312:078	C, E	Náttúrmynd	Skurðir	

Svæði B og D

Alls voru skráðar 14 fornleifar á svæðum B og D sem talið var að gætu orðið fyrir áhrifum vegna framkvæmda. Í töflu 14 hér að neðan listi yfir þessar fornleifar, ásamt niðurstöðum varðandi aldur þeirra og hlutverk.

Tafla 14

Fornleif	Svæði	Tegund/Hlutverk	Mótvægisaðgerðir	Aldur
SP-311:014	B,D	Reiðgata/Leið	Uppmæling	Óljós
SP-312:028	B	Garðlag/Túngarður	Uppmæling/Skurðir	18. öld
SP-312:050	B	Náttúrumynd	Uppmæling/Skurðir	
SP-312:064	B	Varða/Ópekkt	Fullnaðaruppgröftur	Óljós
SP-312:065	B	Varða/Ópekkt	Fullnaðaruppgröftur	Óljós
SP-312:066	D	Tóft/Ópekkt	Skurðir	Tvö stig: Eftir 1477 og 10.- 12 öld.

Fornleif	Svæði	Tegund/Hlutverk	Mótvægisáðgerðir	Aldur
SP-312:067	D	Garðlag/Óþekkt	Skurðir	Fyrir 1477.
SP-312:068	B	Varða/Óþekkt	Fullnaðaruppgröftur	Óljós
SP-312:069	B	Varða/Óþekkt	Fullnaðaruppgröftur	Óljós
SP-312:070	B	Varða/Óþekkt	Fullnaðaruppgröftur	Óljós
SP-312:071	B	Varða/Óþekkt	Fullnaðaruppgröftur	Óljós
SP-312:075	B	Garðlag/Óþekkt	Skurðir	10.-12 öld
SP-312:076	B	Náttúrumynd	Skurður	
SP-313:178	B	Þúst/urðað járnarusl	Skurður	20. öld

Svæði E.

Alls eru skráðar 12 fornleifar á Svæði E sem talið var að gætu orðið fyrir áhrifum vegna framkvæmda. Þar af eru 4 sem einnig koma fyrir á svæðum A og C. Ein fornleif er þess eðlis að ekki er hægt að meta hana með greftri könnunarskurðar. Er um að ræða stað þar sem fór fram torfrista en engin ummerki er að sjá þar. Ekki tókst að ljúka rannsóknum á öllum fornleifunum á svæði E en ætlunin er að gera það vorið 2013, ef þurfa þykir, að höfðu samráði við minjavörð norðausturlands. Í töflu 15 hér að neðan listi yfir fornleifar á svæðinu, þar sem koma fram niðurstöður varðandi aldur og hlutverk.

Tafla 15

Fornleif	Svæði	Tegund/Hlutverk	Mótvægisáðgerðir	Aldur
SP-311:017	E	Tóft/Óþekkt	Ólokið	Óljós
SP-312:021	A, C, E	Garðlög-skurðir/ Áveita	Uppmæling/Skurðir	18. öld
SP-312:033	A, C, E	Garðlag/Landamerki?	Uppmæling/Skurðir	Fyrir 1300
SP-312:034	E	Náma/Mógrafir	Uppmæling/skurðir	19.-20. öld
SP-312:040	A, C, E	Garðlag/Túngarður	Uppmæling/skurðir	10.-12. öld
SP-312:041	E	Þúst/bæjarhóll?	Skurðir	A.m.k 3 byggingarstig: 10.-15 öld
SP-312:044	E	Garðlag/Óþekkt	Ólokið	Óljós

Fornleif	Svæði	Tegund/Hlutverk	Mótvægisaðgerðir	Aldur
SP-312:045	E	Garðlag/Óþekkt	Ólokið	Óljós
SP-312:046	E	Tóft+garðlag/Óþekkt	Ólokið	Óljós
SP-312:078	C, E	Náttúrumynd	Skurðir	
SP-312:079	E	Tóft/Óþekkt	Ólokið	Óljós

Heimildir

Aldred, Oscar, Elin Hreiðarsdóttir, Birna Lárusdóttir, Árni Einarsson, 2004. *Forn garðlög í Suður-Þingeyjarsýslu. A system of earthworks in NE Iceland. Framvinduskýrsla/Interim report.* Skýrsla Fornleifastofnunar Íslands og Náttúrurannsóknarstöðvarinnar við Mývatn, FS257-04261. Reykjavík.

Árni Magnússon og Páll Vídalín 1990 (1712). *Jarðabók 11. bindi, Þingeyjarsýsla.* Kaupmannahöfn, 1943.

Lucas, Gavin. 2003. *Archaeological field manual.* Fornleifastofnun Íslands, Reykjavík.

Oddgeir Isaksen, 2012. *Tvær byggingarlóðir og vegstæði á Bakka, Tjörnesi. Fornleifakönnun 2012.* Skýrsla Fornleifastofnunar Íslands, FS489-12041, Reykjavík.

Óttar Geirsson, 1965. *Jarðræktarfræði. Jarðvegsfræði, Vatnsmiðlun.* Bændaskólinn á Hvanneyri.

Sigurður Bergsteinsson, 2012. Minjavörður Norðausturlands, bréf dagsett 4. júlí 2012, Fvr 2012070009/SB.

Uggi Ævarsson 2007. *Fornleifaskráning vegna fyrirhugaðs álvers við Bakkahöfða.* Skýrsla Fornleifastofnunar Íslands, FS359-07191, Reykjavík.

Viðauki 1. Gjóskulagagreining (Magnús Á. Sigurgeirsson).

Magnús Á. Sigurgeirsson, jarðfræðingur

Netföng: magnus.a.sigurgeirsson@isor.is / masig@mmedia.is

Inngangur

Farin var vettvangsferð á Bakka þann 20. september 2012. Skoðaðar voru fornleifar á tíu stöðum í landi Bakka á Tjörnesi. Um var að ræða fornminjar af ýmsu tagi, s.s. bæjarhól, garðlög, áveituskurð og stakar tóftir. Snið voru mæld og afstaða gjóskulaga til fornminja könnuð. Gjóskusýni voru tekin til frekari athugana. Snið var mælt í bæjarhól.

Samkvæmt tiltækum heimildum um útbreiðslu gjóskulaga á Norðurlandi má búast við að finna eftirfarandi gjóskulög á Tjörnesi:

1. Landnámslag frá 870-880 e. Kr. Þykkt lagsins á Tjörnesi er vel innan við 0,5 cm samkvæmt útbreiðslukorti. Ólíklegt er að það sjáist þar. Á Norðurlandi er svokölluð Landnámssyrpa (LNS) skýr en í henni koma fyrir allt að sex dökk gjóskulög sem mynduðust á rúmlega 200 ára tímabili. Yngsta lagið í LNS er lag frá því um 940, frá Veiðivatna-Bárðarbungukerfi. Þykkt LNS á Tjörnesi ætti að vera minni en 5 cm og vart meira en 3 lög sjáanleg.
2. Hekla-1158. Hvítt lag. Þykkt lagsins ætti að vera minni en 0,5 cm á Tjörnesi. Lagið finnst einungis á stöku stað.
3. K-1262. Finnst einungis þar sem varðveisluskilyrði eru góð.
4. Hekla-1300. Þykktarkort er ekki til en samkvæmt fyrri rannsóknum ætti þykkt þess að vera um 0,5 cm á Tjörnesi.
5. V-1410. Fínsendið gjóskulag, stutt neðan V-1477. Þykkt minni en 0,4 cm.

6. V-1477 ("a"-lagið svonefnda). Þykkt lagsins er um 3 cm á Tjörnesi.
7. V-1717. Hefur útbreiðslu um allt NA-land. Fínsendið, minna en 0,5 cm. Á milli V-1477 og V-1717 má stundum sjá á eitt þunnt gjóskulag. Aldur og útbreiðsla er lítt þekkt en lagið er að öllum líkindum frá 16. öld.

Eins og sést af þessari upptalningu eru gjóskulög frá sögulegum tíma fremur fá á Tjörnesi, og jafnframt þunn (Sigurður Þórarinnsson 1968, Guðrún Larsen 1982; 1984, Karl Grönvold et al. 1995, Magnús Á. Sigurgeirsson 1998; 2000;2004,Guðrún Larsen et al. 2002, Magnús Á. Sigurgeirsson et al. 2008).

Niðurstöður

Fornleif nr. 312-040, garðlag

Gjóskulögin H-1300 og V-1477 liggja greinilega yfir garðinn. Um 5 cm af jarðvegi er á milli H-1300 og niðurgraftar sunnan við garðinn. Norðan við garðinn eru 6 cm frá H-1300 ofan á torfhrun úr honum. Í torfinu eru flekkir úr Heklu-3 og LNS áberandi. LNS er in situ næst undir garðhleðslunni að hluta en norðan til hefur verið grafið í gegnum hana niður í Heklu-3. Í LNS eru 2-3 dökk gjóskulög sjáanleg. Garðurinn er frá því vel fyrir 1300, líklega frá 10-12. öld.

Fornleif nr. 312-077, garðlag. Skurður B

Torfið situr á Heklu-3. LNS sést ekki in situ en er í torfinu. Þar er líka lífrænt efni með gjósku og slitrur af Heklu-3. Gjóskulagið V-1477 sést 5-6 cm yfir torfhruni vestan megin í garðinum.

Fornleif nr. 312-077, garðlag. Skurður A

Garðurinn er mjög rofinn. Hann er ekki nema 25-30 cm þykkur í sniðinu. LNS er in situ næst undir honum eftir því sem best verður séð. Flekkir af Heklu-3 og LNS eru í torfinu. V-1477 liggur í grasrót, vel yfir torfhruni (raski) úr garðinum. H-1300 sást ekki.

Fornleif nr. 312-033, garðlag

Landnámssyrpan er in situ undir garðinum, á milli hennar og torfsins eru 0,5-1 cm ljós mold. LNS er talsvert röskuð (þjöppuð). Í torfinu eru slitrur af Heklu-3 og LNS áberandi. V-1477 er yfir garðinum og um 25 cm yfir torfhruni. H-1300 sést ekki. V-1477 er við yfirborð þannig að jarðvegur hefur rofist ofan af því (sama á við um fornleif 312-077B). Garðar 312-033 og 312-077B tengjast. Garðurinn er vafalaust frá því allöngu fyrir 1300.

Fornleif nr. 312-021, áveitugarður/áveituskurður

Uppmokstur liggur ofan á V-1477 og einu þunnu gjóskulagi (0,3 cm þykkt) um 3 cm þar fyrir ofan (sýni tekið). Um 1-2 cm eru á milli þunna gjóskulagsins og uppmokstursins. H-1300 sést 6 cm neðan við V-1477. Dökkur mór er í sniðinu. Slitrur úr V-1477 eru áberandi í uppmokstrinum. Þunna lagið er líklega V-1717. Garðurinn gæti verið frá 18. öld með hliðsjón af gjóskulögum.

Fornleif nr. 312-038, lítil stök tóft

Byggingin hefur verið grafin ofan í Heklu-3, sem er raskað. Neðst er torf með LNS og engum öðrum gjóskulögum. Ofar er torf með Heklu-3 og einu eða tveimur dökkum lögum (sýni tekin). Samkvæmt smásjárskoðun virðist vera eingöngu um V-1477 að ræða. V-1477 sést ekki in situ ofan á byggingunni. Þunnt svart gjóskulag virðist ganga yfir vegginn vestan megin. Líklega er um V-1717 að ræða. Út frá gjóskulögum má draga þá ályktun að byggingin sé frá 16.-17. öld. Vera má að eldra byggingastig sé í byggingunni, sbr. mismunandi torfgerðir.

Fornleif nr. 312-075C, garðlag

Torfið situr um 3 cm ofan við Heklu-3. LNS er ekki sjáanleg in situ með vissu. Fjögur strenglög sjást í veggnum. Gjóskulögin V-1477 og H-1300 eru yfir torfhruni. H-1300 sést í „kverkunum“, þ.e. næst garðinum beggja vegna. H-1300 sést 5-7 cm yfir torfhruni. V-1477 er ofan á garðinum. Garðurinn er frá því allöngu fyrir 1300, líklega 10.-12. öld.

Fornleif nr. 312-028, garðlag

Yngri garður liggur skáhallt yfir 312-075C. Undir honum má sjá V-1477 og H-1300. Þunnt gjóskulag er á milli V-1477 og torfsins, líklega V-1717 (sýni). Um 3-4 cm eru frá meintu V-1717 upp í torfið. Garðurinn er fá 18. öld eða síðar.

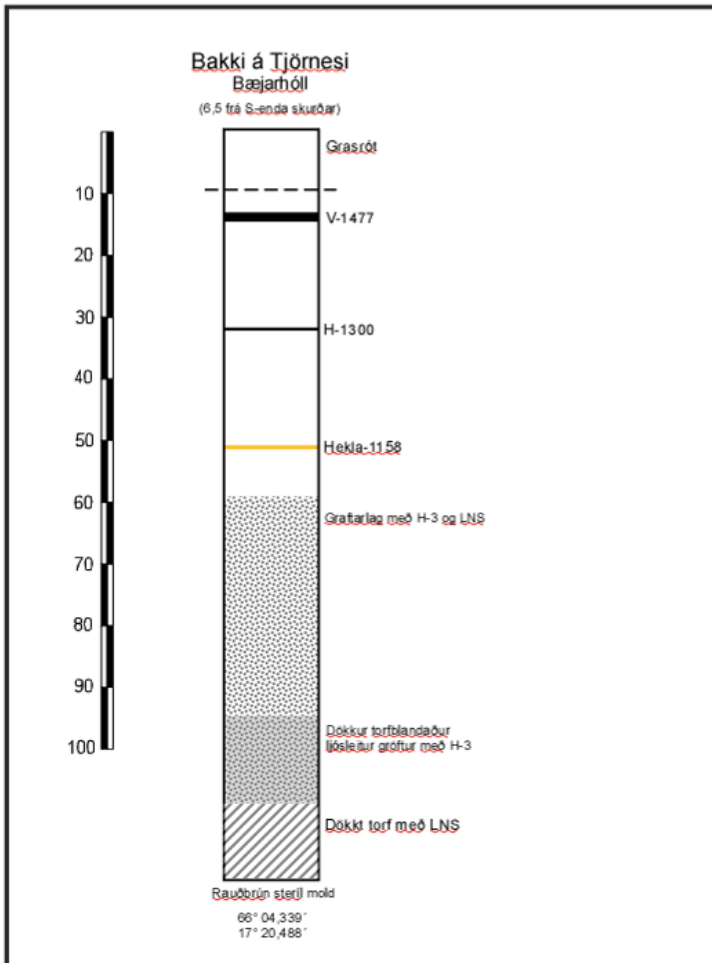
Fornleif nr. 312-066, lítil stök tóft

Byggingin er niðurgrafin, niður fyrir Heklu-3, vestan til í skurðinum. Í neðsta hluta torfsins eru slitrur af Heklu-3 og LNS. Ofar er þykkt dökkt gjóskulag (sýni) meira áberandi. Um er að ræða V-1477 samkvæmt smásjárskoðun. H-1300 fannst ekki. Engin gjóskulög sáust ganga yfir tóftina. Byggingin er frá því eftir 1477.

Fornleif nr. SP-312:041. Bæjarhóll, rústabyrping

Tveir bæjarhólar eru sjáanlegir á Bakka. Snið var mælt í þeim nyrðri, um 6.5 m frá suðurenda skurðar, í V-bakka (mynd 1). Í sniðinu sjást mjög glögglega gjóskulögin V-1477 og H-1300 (sýni tekin). Neðar eru þunnar gráhvítar slitrur sem mögulega gæta verið úr H-1158 (sýni). Um 7-8 cm neðar tekur við þykkt torflag með Heklu-3 og LNS. Neðst er um 12 cm þykkt torflag með LNS eingöngu. Í sniðinu kom líklega fram þrjú byggingastig.

Um 4,5 frá suðurenda, á milli veggja, eru tvö dökk gjóskulög yfir torfi. Neðra lagið, V-1477, er næst yfir torfinu. Um 12 cm ofar (25 cm undir yfirborði) er þunnt sendið gjóskulag, líklega V-1717 (sýni). H-1300 er áberandi í torfinu niður í botn skurðar, þar sem sér í dökkt gólflag. Frá V-1477 niður að gólfleginu eru 105 cm.

Niðurlag

Þau gjóskulög sem fundust með vissu á svæðinu eru H-1300, V-1477 og V-1717, sem öll eru skýr. LNS er einnig til staðar, með 2-3 dökkum gjóskulögum, og mögulega er líka vottur af H-1158 í bæjarhólnum.

Gjóskulagið V-1477 liggur vel yfir öllum garðlögum sem skoðuð voru nema 312-028, sem er mun yngri. H-1300 sást yfir tveimur þeirra (312-040 og 075C). Áveitugarðurinn er líklega frá 18. öld. Báðar tóftirnar sem skoðaðar voru (312-038 og 066) reyndust vera frá því eftir 1477. Í báðum tilvikum gæti verið um eldra byggingastig að ræða, mögulega frá 10.-12. öld.

Í bæjarhólnum eru rústir af ýmsum aldri en þó allar eldri en 1477. Vísbendingar komu fram um mannvirki frá því fyrir 1158.

Segja má að gjóskulög nýtist allvel til að tímasetja fornminjar á sunnanverðu Tjörnesi. Treysta má nokkuð á að gjóskulögin V-1717, V-1477, H-1300 og LNS finnist þar víðast hvar. Einnig er mikil bót af H-1158, sem virðist finnast á svæðinu. Líklega finnst það lag ekki nema þar sem upphleðsla jarðvegs er sérlega hröð, dæmi eru um að þunn gjóskulög varðveitist vel í bæjarhólum eða í sorphaugum.

Viðauki 2. Fornleifakort

